

Nová Libeň

Diplomová práce

Studijní program: N8208 – Design

Studijní obor: 8206T123 – Design prostředí

Autor práce: **BcA. František Průša**

Vedoucí práce: MgA. Richard Loskot

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta umění a architektury

New Libeň

Master thesis

Studijní program: N8208 – Design

Studijní obor: 8206T123 – Environmental Design

Autor práce: **BcA. František Průša**

Vedoucí práce: MgA. Richard Loskot

Zadání diplomové práce

Nová Libeň

Jméno a příjmení: **BcA. František Průša**
Osobní číslo: A17000016
Studijní program: N8208 Design
Studijní obor: Design prostředí
Zadávající katedra: Katedra Environmental Designu
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce "Nová Libeň" kontinuálně navazuje na bakalářskou práci "Ztracený svět Libně", která byla mimo jiné zásadním analytickým podkladem této studie. Hlavní ambice práce přetrvává ve snaze navázat ztracenou kontinuitu mezi historií libeňského židovského ghetta, následným založením židovské obce a mezi současnou strukturou Libně. Předchozí práce analyticky mapovala paralelu mezi historickou a současnou formou této pražské čtvrti. "Zhmotněním minulosti" do současného urbánního prostoru, práce poukázala na vytrácějící se, dnes jen stěží vnímatelnou pamět místa, která nám má připomínat důležitý milník historie, úzce spjatý například i s holocaustem. Konceptem a cílem diplomové práce je redefinovat současné veřejné prostranství a vytvořit vitální veřejný prostor, který zachová poslední fragmenty z dob židovského ghetta a zároveň vytvoří kompaktní – městotvorný celek. Nový koncept "urbanistické organizace" bude vybízet k participaci, nové funkce a možnosti využití městské čtvrti – plánovanou intervencí do veřejného prostoru umístí Libeň do středu pozornosti, kterou zasluhuje.

1. Experiment
2. Vizualizace, fotodokumentace, videodokumentace
3. Průvodní teoretická zpráva ve formátu A3 nebo A4 (minimum 30 normostran A4) v pevné vazbě, včetně originálu zadání práce a prohlášení o autorském právu. Zpráva obsahuje mezi jinými úvod, přehled literatury a zdrojů, výsledky a diskuzi a řídí se specifikacemi v dokumentu "Požadavky na vypracování diplomové práce KED". Zdroje musí být citované dle Harvard systému.
4. Elektronická podoba všech částí diplomové práce na CD-ROM (akceptovatelné formáty pdf, pdf/A).
5. V systému STAG (Moje studium-Kvalifikační práce-Doplňit údaje o práci) vložit veškerá data o práci a soubor obsahující kompletní výkresovou i textovou dokumentaci, průvodní zprávu, technickou zprávu a doplnit související textová pole.

Rozsah grafických prací:

viz výše

Rozsah pracovní zprávy:

viz výše

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Vedoucí práce:

MgA. Richard Loskot
Katedra Environmental Designu

Datum zadání práce:

4. února 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

10. května 2019

Ing. arch. MgA. Osamu Okamura
děkan

V Liberci 4. února 2019

doc. MgA. Jan Stolin
vedoucí katedry

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

10. 5. 2019

BcA. František Průša

PODĚKOVÁNÍ:

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce, kterým je MgA. Richard Loskot za podnětné a věcné připomínky, věnovaný čas, ochotu, nadšení a pozornost, kterou mé práci věnoval. Poděkování rovněž náleží i oponentovi práce, kterým je Ing. arch. Milan Ševčík. Dík patří i všem ostatním za podporu, čas a věcné podněty.

ABSTRAKT:

Diplomová práce "Nová Libeň" kontinuálně navazuje na mou bakalářskou práci "Ztracený svět Libně", která byla mimo jiné zásadním analytickým podkladem této studie. Hlavní ambice práce přetrvává ve snaze navázat ztracenou kontinuitu mezi historií libeňského židovského ghetta, následným založením židovské obce a mezi současnou strukturou Libně. Předchozí práce analyticky mapovala paralelu mezi historickou a současnou formou této pražské čtvrti. "Zhmotněním minulosti" do současného urbánního prostoru, práce poukázala na vytrácející se, dnes jen stěží vnímatelnou paměť místa, která nám má připomínat důležitý milník historie, úzce spjatý například i s holocaustem.

Konceptem a cílem mé diplomové práce je redefinovat současné veřejné prostranství a vytvořit vitální veřejný prostor, který zachová poslední fragmenty z dob židovského ghetta a zároveň vytvoří kompaktní – městotvorný celek. Nový koncept "urbanistické organizace" bude vybízet k participaci, nové funkce a možnosti využití městské čtvrti – plánovanou intervencí do veřejného prostoru umístí Libeň do středu pozornosti, kterou zasluhuje.

ABSTRACT:

The "New Libeň" Master's Thesis stems from my Bachelor's Thesis entitled "The Lost World of Libeň". This Bachelor's Thesis served as an essential analytical document for this study. The main objective of the Thesis has remained unchanged – an effort to restore the lost continuity between the history of the Jewish ghetto in Libeň, establishment of Jewish community, and current structure of the Libně quarter. The Bachelor's Thesis represented analytical mapping of the parallel between historical and current form of this quarter in Prague. Through "materialization of the past" in the current urban space, the Thesis drew attention to the memory of the locality, disappearing and hardly perceptible, as an important milestone of the history closely connected with holocaust among other things.

The concept and objective of my Master's Thesis is to redefine the current public area and transform it into the vital public space preserving last fragments of the Jewish ghetto while creating a compact – city-forming district. The new concept of "urban layout" will invite to participation, provide new function and possibilities for city district usage – the planned modification of the public area will put Libeň in the centre of attention where it deserves to be.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Libeň, historie, kontinuita, paměť místa, židovské ghetto, memento, genius loci, site specific art, umělecká intervence, veřejný prostor, revitalizace, konceptuální řešení

KEY WORDS:

Libeň, history, continuity, memory of the place, Jewish ghetto, memento, genius loci, site specific art, artistic intervention, public space, revitalization, conceptual solution

Úvod.....	10
1 Analýza	12
1.1 Libeňskou historií.....	12
1.2 Židovské město	19
1.3 Příběh synagogy	24
1.4 Pohřbený židovský hřbitov	28
1.5 Ostatní němí svědci židovského města libeňského	33
2 Koncept Nové Libně	36
2.1 Veřejný prostor, městská krajina a site specific	37
2.2 První etapa Nové Libně.....	40
2.2.1 Městský mobiliář	41
2.2.2 Dům číslo 587.....	48
2.2.3 Memento židovského hřbitova	53
2.3 Druhá etapa Nové Libně	56
2.3.1 Nový veřejný prostor libeňské synagogy	58
2.3.2 Z brownfieldů – vitální součást Libně.....	64
2.3.3 Nová komunikace	71
3 Závěr	73
4 Seznam zdrojů.....	74
4. 1 Použitá literatura	74
4.2 Internetové zdroje.....	75
4.3 Obrazové zdroje	77
5 Seznam obrazových příloh.....	79

Úvod

Konceptem a cílem mé diplomové práce je redefinovat současné veřejné prostranství a vytvořit vitální veřejný prostor, který zachová poslední fragmenty z dob židovského ghetta a zároveň vytvoří kompaktní – městotvorný celek. Židovské ghetto a později samostatná židovská obec položila základní kameny, na kterých dnešní Libeň stojí. Naštěstí z minulosti této pražské čtvrti se mnoho nedochovalo a to málo, co nám z bohaté historie zůstalo, je dnes utlačeno modernizujícími tendencemi. Ty vstupují do prostoru libeňského ghetta a nevratně vytrhávají z map i těch několik posledních domů, které přežily např. výstavbu libeňského přístavu, asanace, výstavbu železnice i metra. Ambicí práce není snaha ustrnout v minulosti a zastavit veškerý vývoj, ale především definovat takový veřejný prostor, který bude vztyčnou platformou mezi historií a současnými architektonickými a urbanistickými koncepty. Nová aktuálně probíhající výstavba, se větví stále blíž k posledním fragmentům strážícím nejen židovskou historii, a proto je struktura prostoru, se kterým diplomová práce pracuje, pro formování budoucí tváře Libně zásadní. Je zde zapotřebí, vytvořit „dialog“ mezi historií a aktuálními koncepty. Cílem práce nebylo vytvořit ucelené urbanistické řešení s detailním materiálovým a dispozičním řešením, ale definování dlouhodobého konceptu, který je referencí prostorové koncepce místa s tak cennými historickými kořeny. Struktura dnešní Libně má i přes své nedostatky v podobě zanedbaných vnitřních periferií potenciál, formovat vitální městskou čtvrť, která ve svých základech nechá rezonovat důležité milníky naší historie.

Koncept Nové Libně je rozdělen do dvou vzájemně propojených etap. První etapa se obrací k posledním němým svědkům židovského ghetta; několika domům v Koželužské ulici, synagoze a zasypanému židovskému hřbitovu. Navrací ztracenou kontinuitu těchto místa a váže je k sobě „nití“ městského mobiliáře. Signifikantní mobiliář nahrazuje povětšinou zničený stávající mobiliář. Protíná i prostor zastávek pražské integrované dopravy, ale je především průvodcem Libeňskou strukturou. Návštěvníka provede všemi důležitými místy a nabídne nové pohledy na interioritu urbánní struktury. Součástí této etapy je i nový Meeting point – kulturní centrum čtvrti v nekonvenčním prostoru jednoho z původních domů ghetta. Poslední částí první etapy je memento zasypaného židovského

hřbitova, kde vznikají symbolické „otisky“ stovek zasypaných náhrobních kamenů, pohřbených pod několika metry sutin a zeminy. Druhá etapa práce vytváří kolem výše zmíněných intervencí vitální veřejný prostor, který do Libně znovu přivádí život. Jde o nový ucelený koncept, který zacelí současnou roztržitou strukturu a propojí ji s nově budovanou oblastí (na severozápadě lokality). V návrhu konceptu tak vnikají prostory sofistikovaně pojící upravené pochozí plochy a městskou zeleň. Vzniká zcela nové pojetí sjednoceného veřejného prostoru vybízející k participaci obyvatel i návštěvníků. Mimo návrhu konkrétního konceptu vznikla poměrně rozsáhlá analýza historie a urbanistické struktury Libně, která iniciovala mé další ambice; vytvořit ucelenou publikaci bohaté libeňské historie, a především navázat spolupráci s dotčenými orgány i organizacemi, které se snaží pozitivním způsobem do veřejného prostoru Libně intervenovat a snažit se tak, alespoň částečně koncept Nové Libně zrealizovat.

1 Analýza

Pro diplomovou práci je klíčová historická kontinuita, která je vepsaná do urbanistické struktury pražské Libně. Vztah a zpřetrhané vazby mezi Libní, kterou známe dnes a její téměř zapomenutou minulostí, jsou východiskem a iniciačním impulsem celé práce. Proto je stěžejní, libeňskou minulost v první části analyticky objasnit, a to nejen v kontextu dnešní urbanistické struktury, do které diplomová práce vstupuje. Studie má za cíl uchovat poslední fragmenty naší historie, ohrožené současnou modernizující tendencí, která nevratně a doslova maže rozsáhlou paměť několika důležitých milníků z map. Neméně důležité je v analytické části objasnit další a pro diplomovou práci stejně významné pojmy jako: site specific, veřejný prostor, územní plánování, regulační plán a samozřejmě genius loci i význam pojmu umělecká intervence.

1.1 Libeňskou historií

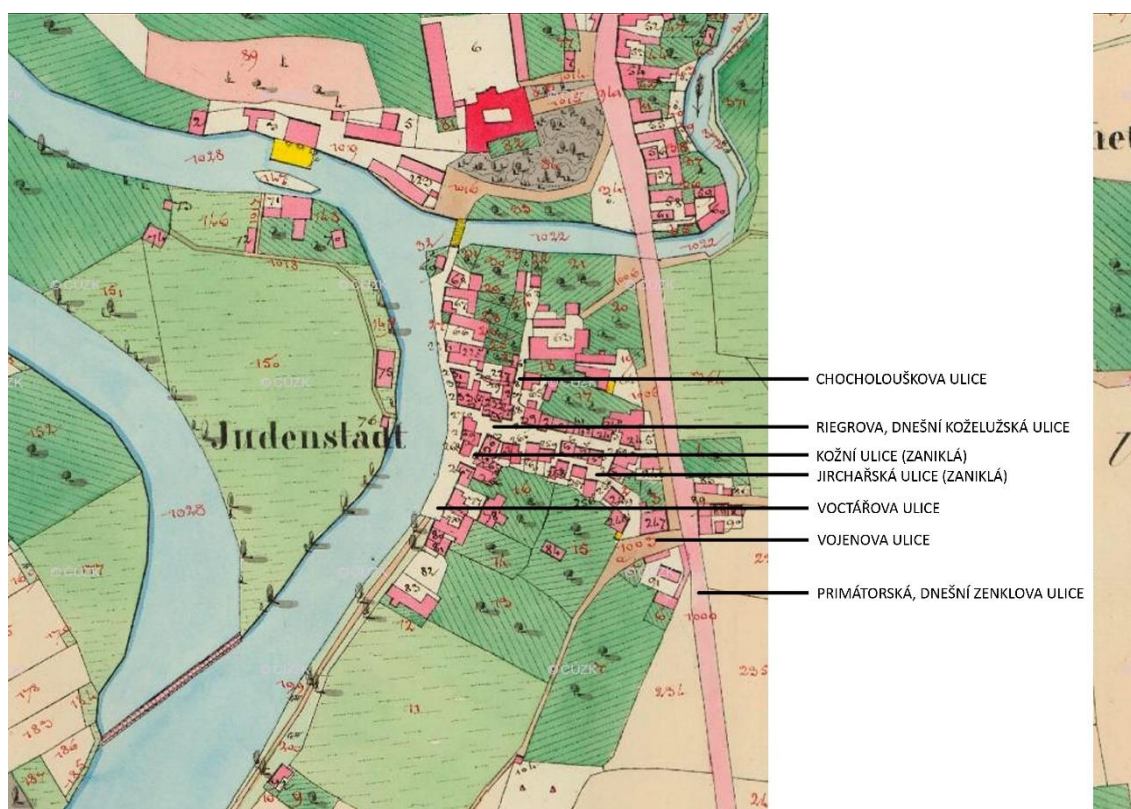
Archeologické nálezy svědčí o tom, že území dnešní Libně bylo osídleno již v pravěku. [...] Na území Libně byla objevena řada kostrových a žárových hrobů i dalších pozůstatků z různých prehistorických období – zvláště četné stopy zde zanechala kultura unětická (19. – 16. století př. n. l.). [...] V písemných pramenech se však osada Libeň poprvé objevuje až roku 1363, tedy poměrně pozdě, uvažíme-li, že například zmínka o sousedním Karlíně (Špitálsku) je z 10. století. [...] Židovské ghetto vzniklo v Libni pravděpodobně již koncem 16. století (v první polovině 17. století se objevuje na dobových mapách a plánech jako „Judendorf“ nebo Judenstadt“)¹ Počátky libeňského židovského osídlení jsou zřejmě spojeny s vládou Ferdinanda I. Habsburského (1526–1564). Ten sice Židům nejdříve roku 1527 potvrdil privilegia [...] i přislíbil svou pomoc, ale nakonec je pod tlakem okolností vypověděl. O vypovězení Židů bylo rozhodnuto na zasedání českého sněmu 12. – 19. září 1541.² Pro Židy vypovězení znamenalo odchod z Prahy a přesun do okolních částí. První historická zpráva o židovském osídlení v Libni

¹ TOMEŠ, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1

pochází z roku 1561. Tehdy se spolumajitel Libně rytíř Albrecht Bryknar z Brukštejna, královský prokurátor, ujal Židů vypovězených z Prahy a dovolil jim usadit se zde.³

Židovské ghetto se nacházelo v prostoru dnešních ulic Koželužské, Voctářovy a Vojenovy a již zaniklých uliček Jirchářské, Kožní a Chocholouškovy. Jeho středem byla Koželužská ulice, ve které stávala původní synagoga.⁴ Libeň roku 1651 koupí získal rod Nosticů. Vliv Nosticů na židovskou obec v Libni byl velmi podstatný. Za nového majitele libeňské obce, říšského hraběte Hartvíka z Nostic, totiž získala libeňská židovská obec privilegia samosprávy, zajišťující libeňským Židům bezpečnější život, vlastnická práva, práva na vlastní urovnání sporů atd.⁵ Roku 1661 kdy Libeň od hraběte z Nostic koupilo Staré město pražské, mělo ghetto 12 domů, roku 1705 už 50 domů a 286 obyvatel (tj. 65 % obyvatel Libně)⁶

Obrázek 1 - Mapa Libně z roku 1841 (vyznačené ulice židovského ghetta).

³ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁴ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁵ HEJTMÁNEK, Ladislav. *Libeň. Historický nástin*. Praha: Obec libeňská, 1896.

⁶ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str 137.

Ke změnám v počtu Židů v Libni docházelo vlivem několika událostí. Mezi tyto patřila morová epidemie z roku 1680. Tehdy staroměstský magistrát v Libni vystavěl několik set dřevěných domů, do nichž byla většina Židů z Prahy přestěhována. Z této doby pochází i jedna z mála negativních zmínek týkajících se soužití libeňských Židů a většinového nežidovského obyvatelstva. „V Libni špatně se jim vedlo; okolní obyvatelé vyháněli je ze vsí, když přicházeli kupovat potraviny, a to často násilím, až je i ubíjeli.“⁷ Výsledky konsignace z roku 1713 udávají, že počet Židů téměř dvojnásobně převyšoval počet křesťanů. Židů zde tehdy bydlelo 286, zatímco křesťanských obyvatel zde žilo něco málo přes 150.⁸

V letech 1744 až 1748 se počet obyvatel ghetta téměř ztrojnásobil (na 766 obyvatel), což bylo přímým důsledkem vypovězení Židů z pražského ghetta Marií Terezií za údajnou kolaboraci s pruským vojskem.⁹ Podle lakonického ediktu [...] vydaného 18. prosince 1744 pro Čechy a 2. ledna 1745 pro Moravu a České Slezsko, muselo být do konce ledna, tedy do pětačtyřiceti dnů, vyklizeno pražské Židovské Město a do konce června museli opustit všichni Židé zemi. Na rozdíl od jiných dob se vyhnanci nesměli usadit ani v jiných zemích koruny. Jako hlavní důvod vypovězení je obecně uváděna – nikdy nepotvrzená – spolupráce českých Židů s Prusy, s nimiž tehdy Marie Terezie (1740–1780) válčila.¹⁰ Tři a půl roku trvalo, než panovnice ustoupila tlaku z ciziny i z domova: v srpnu 1748 povolila pražským židům návrat do jejich země zaslíbené – do ghetta.¹¹ Po období vypovězení Židů z pražského ghetta Marií Terezií [...] dosáhl počet židovských obyvatel 766. V 18. století se zde vytvořila samostatná židovská obec nezávislá na Židovském Městě pražském. Zrušení nevolnictví (1781) a poddanství (1848) postupně umožňovaly Židům stěhovat se mimo ghetto a volně podnikat.¹² Prosincová ústava z roku 1867 přinesla pro Židy další významné změny, v jejichž důsledku měli poprvé v moderních dějinách stejná práva jako ostatní obyvatelé země. Židům bylo

⁷ RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: P. Körber, 1904. ISBN 8071061301

⁸ HEJTMÁNEK, Ladislav. *Libeň. Historický nástin*. Praha: Obec libeňská, 1896.

⁹ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 137.

¹⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

¹¹ BORSKÁ, Ilona. *Praha má tajemná*. Praha: Motto, 2005. ISBN 9788072462971.

¹² JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

přiznáno státní občanství, politická a občanská rovnost před zákonem, mohli se volně stěhovat, nabývat nemovitosti, provozovat jakoukoliv živnost, dostali aktivní i pasivní volební právo.¹³

Devatenácté století je v dějinách Libně převratným obdobím – venkovská obec se přeměnila v průmyslové předměstí, řada viničních a zemědělských usedlostí se změnila na továrny. Z Libně pocházelo mnoho židovských řemeslníků a židovské rodiny přispěly ke vzniku řady zdejších továren. Několik podniků v židovském městě pokračovalo v tradici jirchářství a koželužství. Největší z nich byla barvírna kůží Libenia Ludwiga Jellinka č. p. 418, která stávala mezi Voctářovou a Vojenovou ulicí (zbořena 2005); součástí podniku byla chemická továrna, která vyráběla např. krémy na boty. Dalším kožedělným podnikem ve Vojenově ulici byla jirchárna S. Schönberger & syn č. p. 112, která se specializovala na výrobu a barvení rukavičkářských kůží, rovněž nedávno zbořená. Na jižním okraji ghetta mezi Voctářovou a Vojenovou ulicí stávala také Strojní prádelna, tkalcovna a barvírna Bratři Perutzové, od svého založení v roce 1875 jeden z největších zdejších podniků.¹⁴

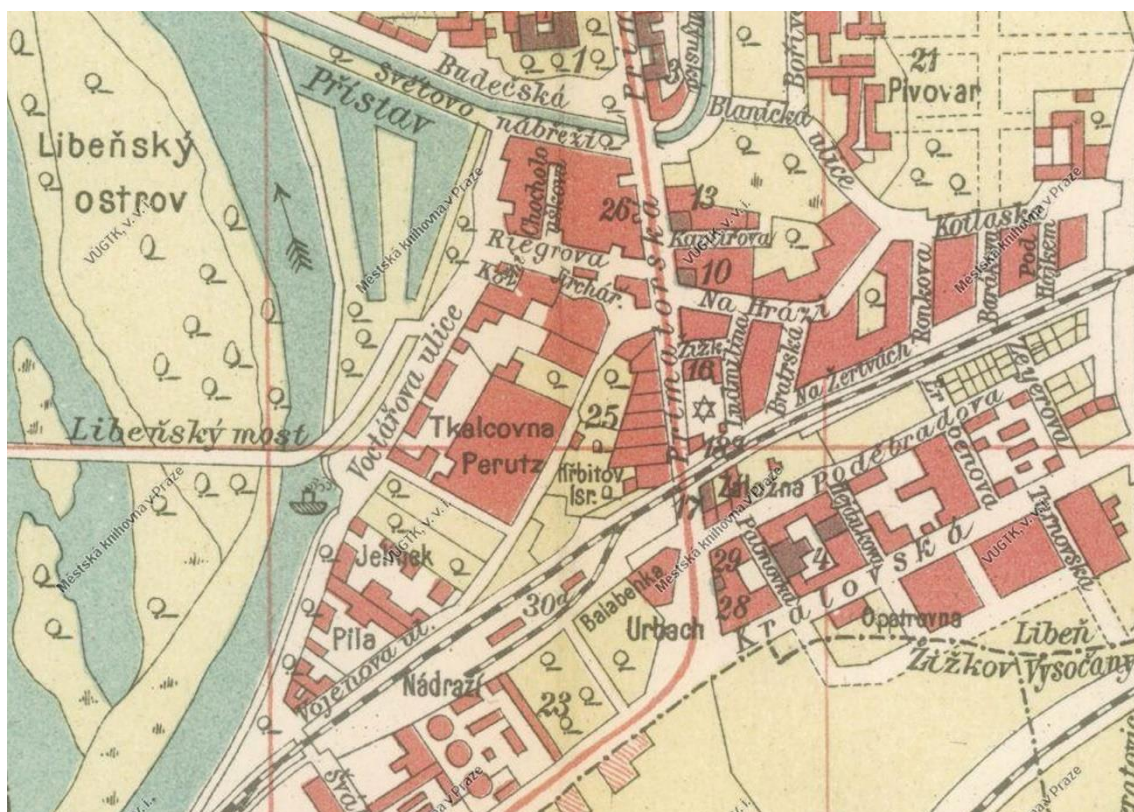
V polovině 19. století „narušila“ jižní část židovského města stavba železnice, díky čemuž přišel židovský hřbitov o 43 hrobů, které museli být v souvislosti se stavbou dráhy vykopány. Ve věstníku židovských náboženských obcí z roku 1959 se píše toto: „Když pohřební bratrstvo bylo nuceno přenechat jižní cípek hřbitova rakouské Sev.-západní dráze a muselo být z té příčiny vykopáno 43 hrobů, přišlo se v hloubce tří metrů na náhrobní kámen prastarého původu a není pochyby, že by odborník na starých náhrobcích židovského hřbitova v Libni našel mnohé a vzácné doklady k historii židovstva v Čechách.“¹⁵ Šlo o vybudování významné trati – Rakouské severozápadní dráhy [...] Provoz na ní byl zahájen 4. října 1873. Stanice Praha – Libeň – dolní nádraží zde bylo zřízeno roku 1877 na místě usedlosti Balabenka. [...] Roku 1972 byla významná trať v důsledku vybudování tzv. holešovické přeložky zrušena. Budova libeňského

¹³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

¹⁴ PAŘÍK, Arno. *Zmizelý svět Libně. Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

¹⁵ RAKOUS Vojtěch. Starý židovský hřbitov v Libni. *Věstník židovských náboženských obcí* 21, 1959, č. 10 str. 6.

dolního nádraží se zachovala dodnes.¹⁶ O několik roků později se obraz Libně změnil k nepoznání: zmizela železnice, závory i některé okolní domy a na jejich místě se objevily vchody do stanice metra Palmovka vybudované v roce 1986.¹⁷ Začátek 20. století je pro Libeň ve znamení výstavby Libeňského mostu. První most spojující Dělnickou ulici v Holešovicích a nový přístav v Libni vznikl roku 1903. Tehdy sem byl jako provizorium přenesen dřevěný most, zřízený původně během stavby mostu Císaře Františka I. (dnes most Legii) u Národního divadla. [...] Mostní provizorium bylo sneseno a v letech 1924–1928 nahrazeno definitivním betonovým mostem podle projektu Ing. F. Mencla, architektonicky ztvárněným P. Janákem. [...] Most včetně předmostí je dlouhý 780 m. Stavba se vyznačuje puristickým slohem bez sochařské výzdoby a je pokládána za unikátní dílo. Současně se stavbou mostu proběhla rozsáhlá regulace v oblasti Manin a tvrdý zásah do zástavby libeňského židovského města, včetně zrušení části židovského hřbitova.

Obrázek 2 - Mapa Libně, rok vydání 1900-1912.

¹⁶ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

¹⁷ TOMES, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

K radikální proměně Libně docházelo v důsledku industrializace a poté v rámci správního připojení k Praze na začátku 20. století. Až do roku 1898 měla status předměstské obce, teprve v tomto roce byla povýšena na město a v roce 1901 pak definitivně přičleněna k Praze jako Praha VIII.¹⁸ V roce 1890 mělo libeňské ghetto 38 domů.¹⁹ Tehdy se již libeňské židovské město stalo příbytkem nejchudších předměstských vrstev. Regulační plán z roku 1922 počítal se zbořením ghetta a výstavbou činžovních domů. Od 30. let 20. století bylo židovské město postupně bouráno, největší část po roce 1952, v 60. a v 70. letech 20. stol.²⁰ V období mezi válkami měly na ploše ghetta vyrůst moderní činžovní domy–avšak až na část ulice Chocholouškova zůstala čtvrť většinou nedotčena. Za druhé světové války bylo židovské obyvatelstvo Libně deportováno do koncentračních táborů. Byla to tragická tečka za více než čtyřistaletou historií Židů v Libni.²¹ Když se v sychravém středečním ránu 15. března 1939 objevila v Libni první vozidla wehrmachtu, jen málokdo ze zdejších občanů stojících s bezradnými a zoufalými pohledy na chodnících, si dokázal představit, co všechno prožije okupovaná země i samotná Libeň v následujících šesti letech. [...] Netrvalo dlouho a na firemních štítech obchodů i na nároží ulic se objevily německo-české nápisy, přičemž některé libeňské ulice s „nevhodnými“ názvy byly přejmenovány (z největší části dostaly jména po různých německých purkmistrech Starého města ze 16. a 17. století).²²

Čtvrť se během války rapidně vyprázdnila, vojenské jednotky německé armády se zde objevily jako první v Praze. Deportace libeňských židovských rodin, mezi jinými byl i budoucí spisovatel Arnošt Lustig, začaly na podzim 1941. Poválečné osudy židovského osídlení se nesou ve znamení pozvolného, ale definitivního rozpadu. Stavební ruch postrádal uskutečnění kvalitního velkoplošného urbanistického konceptu ohledně využití volných a zhodnocených území především pro bydlení. Od padesátých let vznikaly projekty řešení a úprav Libně, řešily se především dopravní hlediska. Projekty naštěstí

¹⁸ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 2009. ISBN 80-902804-3-9.

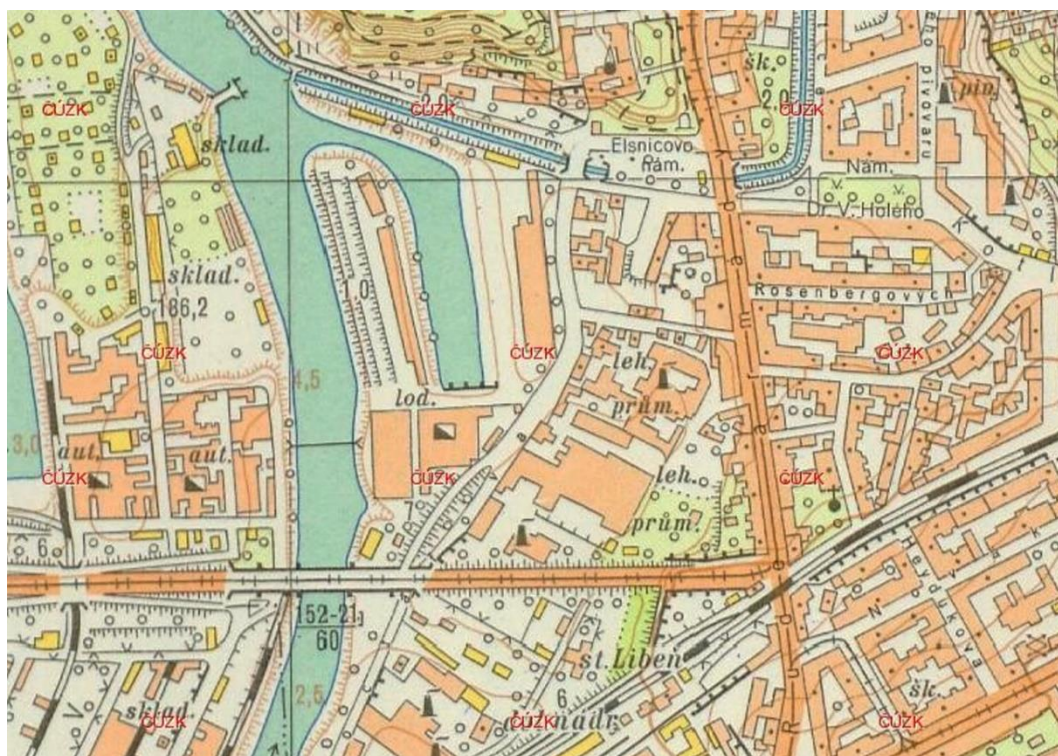
¹⁹ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

²⁰ PAŘÍK, Arno. *Zmizelý svět Libně. Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

²¹ BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o Praze 8*. Praha: Milpo, 1996. ISBN 80-901749-8-1.

²² TOMES, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

zůstaly pouze v návrzích.²³ V rámci znárodnění průmyslových podniků v 50. letech došlo ke sjednocení pozemků, což umožnilo větší plošné zásahy např. přeložení železnice, rozšíření centrální křižovatky Palmovka, vznik autobusového nádraží.²⁴ Většina z domů Židovského města vydržela až do 50. let, kdy byla velká část z nich zbourána. Toto bourání pokračovalo ještě do let šedesátých. V této době byly zbourány také židovské domy tzv. městského typu na rohu ulice Koželužské a Voctářovy. Při demolici těchto domů se našla dokonce na jedné z půd stopa soukromé modlitebny.²⁵ Po roce 1957 došlo v židovské čtvrti ke zboření dalších domů. Především bloků zástavby obracející se do Zenklovi ulice (mezi Jirchářskou a Vojenovou).²⁶ Podle regulačního plánu zde měly stát činžovní domy. K asanaci této části Libně se přistoupilo až v 60. letech, kdy byla postupně (až na malé výjimky) zbourána zástavba v ulicích Koželužské, Voctářově a Vojenově. [...] Zcela zmizela ulice Kožní, Jirchářská a Chocholouškova je dnes přehrazena a jedna její polovina dosud stojí.²⁷

Obrázek 3 - Mapa Libně z let 1951-1971.

²³ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 2009. ISBN 80-902804-3-9.

²⁴ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babel. 2009. ISBN 80-902804-3-9.

²⁵ KAFKA, František, FIEDLER, Jiří: Mizí poslední zbytky libeňského ghettá. *Věstník židovských náboženských obcí* 48. 1986, str. 4.

²⁶ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 2009. ISBN 80-902804-3-9.

²⁷ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 137.

O definitivním a zbytečném zániku židovského ghetta ve svém díle *Život bez smokingu* píše Bohumil Hrabal: „*Dnes tady pracuje buldozer a s velkou chutí pustoší domečky, dílničky, ve kterých se vyráběly náhrobní a pohřební svítilny, teď padá i maličký domek s okénky na to moje náměstíčko a já jsem šťasten, že jsem u toho, že tohle vidím, že mohu vejít do srdce toho zbořeníště, které nikdo nehlídá, a s jistou perversitou mohu vychutnávat okamžik sladké apokalypsy pádu staré Libně, ke které mám vzpomínkou klíč ke kráse, již jsem žil a budu žít až do té doby, než budu zasypán časem tak, jako byl zasypán židovský hřbitov.*“²⁸

1.2 Židovské město

Obrázek 4 – Domy na severní straně Koželužské ulice, 90. léta 19. století.

Židovské město se nacházelo v samotném srdci Staré Libně, v mírně klesajícím terénu od dnešní Zenklovy třídy kolem Koželužské ulice, která tvořila jeho hlavní osu. Při jejím západním ústí do Voctářovy stávaly také nejcennější historické domy, především blok dvou až třípatrových domů č. p. 578-582. Zhruba uprostřed Koželužské stávala i původní synagoga, údajně z konce 16. století. Z Koželužské vybíhala k severu

²⁸ HRABAL, Bohumil. *Život bez smokingu*. Praha: Československý spisovatel, 1986. ISBN 9783518389614.

Chocholouškova a k jihu (k židovskému hřbitovu) Vojenova ulice. Dále ke čtvrti patřily dnes už zaniklé uličky Jirchářská a Kožní a domy na východní straně Voctářovy ulice, stojící původně na břehu vedlejšího vltavského ramene, které ze západu obloukem obtékalo celou čtvrť. Zástavbu tvořily většinou patrové domky, často s barokními mansardovými střechami krytými šindelem, dřevěnými vnějšími schodišti a pavlačemi, z nichž některé pocházely snad ještě ze 17. století.²⁹

Vzhledem ke své poloze na soutoku Vltavy a Rokytky byla Libeň pravidelně sužována povodněmi. K největším patřila povodeň z 29. března 1845 [...] v důsledku této katastrofální povodně vyšlo nařízení, podle kterého dostali majitelé chatrných domů židovského města u Vltavy právo zakoupit nemovitosti ve výše položených částech Libně. [...] V roce 1872 pak bylo zasypáno mlýnské rameno, jež obtékalo obloukem židovskou čtvrť. [...] Nepočítáme-li tisíciletou vodu ze srpna 2002, největší povodeň postihla Libeň ve dnech 3.-5. září 1890. Zatopena byla větší část obce a bez přístřeší zůstalo 800. lidí.³⁰ Níže položené domy byly zatopeny do výše prvního patra, přízemní domky až po střechu, největší škody utrpělo židovské město, kde museli být později mnohé domy demolovány. Celé prostranství mezi Libní a Karlínem se ocitlo pod vodou a spojení s Prahou bylo tak téměř úplně přerušeno [...] V důsledku povodně praskly večer 4. září některé plynové roury, takže zaplavená místa musela být osvětlována pochodněmi, což obrazu zkázy dodávalo ještě více přízračnosti. Následky katastrofy bezprostředně zachytil libeňský analista Ladislav Hejtmánek.³¹ Domy židovského města proto (kvůli velmi častým povodním) bývaly pavlačové, se zesílenými stěnami, kdy se schodištěm vstupovalo na pavlač, a bydlelo se až v prvním patře, které velká voda nezasáhla. V přízemí bývala jen skladiště a pomocné prostory.³²

²⁹ PAŘÍK, Arno. Zmizelý svět Libně. *Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodes/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

³⁰ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

³¹ TOMEŠ, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

³² RYSKA, Petr. Libeňské židovské město. *Praha neznámá* [online]. 2014 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.prahaneznamy.cz/praha-8/liben/libenske-zidovske-mesto/>

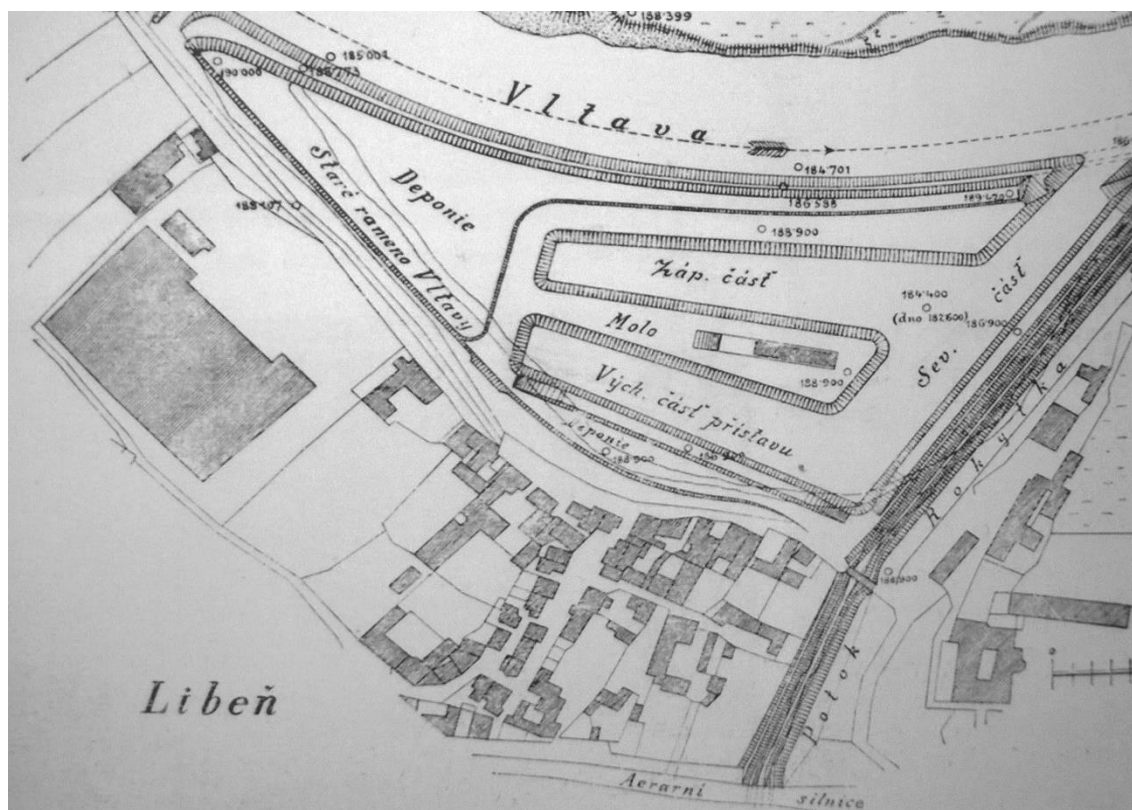

Obrázek 5 - Pohled na Rokytku, rameno Vltavy a židovskou čtvrť při povodni v září 1890. Nahromaděné dřevo pocházelo většinou z utržených vorů.

Obrázek 6 - Povodeň v únoru 1920. Částečně zatopený židovský hřbitov.

Povodně přicházely v letech 1872, 1883, 1890, 1891 a 1895. V důsledku ničivých povodní v roce 1890, které zatopily Židovské město a část Staré Libně, libeňští radní rozhodli vltavské rameno zcela zasypat a terén upravit tak, aby k povodním nedocházelo.³³ Kromě hospodářského hlediska byla impulzem ke stavbě přístavu a regulaci ústí Rokytky katastrofální povodeň ze září 1890. V roce 1894 bylo započato se stavbou Libeňského přístavu. Při Vltavě byl přístav zabezpečen 430 metrů dlouhou hrází. [...] Ústí Rokytky do Vltavy dnes uzavírají protipovodňová vrata.³⁴ Během výstavby libeňského přístavu byly odstraněny dřevěné domy u řeky, které tu vystavěli Židé vysídlení z Prahy za epidemie moru roku 1680.³⁵ Koncem 19. století muselo být kvůli ničivým povodním mnoho domů v důsledku značné devastace v oblasti u nábřeží Vltavy zbořeno. Zbylo zde 38 domů z toho 9 neobydlených. Některé další domy padly za obětí výstavbě přístavu.³⁶ Výrazný zásah do podoby židovského města přinesla zejména 20. léta minulého století. Přistoupilo se k modernizaci přístavu, z něhož vznikly loděnice.

Především ale došlo k převedení hlavního toku Vltavy do nového řečiště blíže k Holešovicím a postupnému zasypání slepých ramen. Díky regulaci přestala mít Voctářova ulice ráz pobřežní cesty a změnila se v obslužnou městskou komunikaci.³⁷

Židovské ghetto a později samostatná židovská obec byla ve své historii poměrně razantně formována co se vlastní architektonické a urbanistické struktury týče. Židovské město zažilo po udělení privilegií zlaté časy, kdy vzkvétalo a pevné hranice původního ghetta byly uvolněny. Rozvoj průmyslu však předznamenal poslední roky, kdy zde byl naposledy patrný malebný a neopakovatelný *genius loci*. Postupné modernizující tendence krok po kroku pohřbívaly část naší historie i v souvislosti s výstavbou železnice, s vybudováním Libeňského mostu a pražského metra. Po rozsáhlých asanacích z židovského města libeňského dnes zbylo už jen pár fragmentů, které bychom se měli za každou cenu pokusit ubránit a zachovat i pro další generace. Při procházce Koželužskou ulicí asi jen málokdo pozvedne hlavu, aby si povšiml několika málo domů či podivných slepenců, které zde „jakoby“ omylem zůstaly až po naše dny [...] Díky svému žalostnému stavu sklízí spíše pohledy plné opovržení nežli zájmu. A přestože dnes tomu mnoho nenasvědčuje, bývalo zde jedno z nejvýznamnějších židovských osídlení v pražském regionu, možno dokonce říci druhé nejdůležitější hned po Židovském Městě pražském. Jeho historii můžeme číst jen z nepatrných zbytků; skupinky domů se tak podobají ostrůvkům staré kamenné dlažby, která probleskuje pod vrásčitým asfaltem v Koželužské ulici – bývalé hlavní náměstí Židovského města libeňského.³⁸ Bizarní svět židovského ghetta nerozlučně patří k Libni až do počátku našeho století a donedávna byl připomínán starým židovským hřbitovem u paty Libeňského mostu, zasypaným zčásti při stavbě tohoto mostu v letech 1925 – 1928, zčásti pak v polovině šedesátých let.³⁹

³⁷ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 009. ISBN 80-902804-3-9.

³⁸ BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o Praze 8*. Praha: Milpo, 1996. ISBN 80-901749-8-1.

³⁹ TOMES, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

1.3 Příběh synagogy

Původní libeňská synagoga z roku 1592, přestavěná roku 1770, stávala v dnešní Koželužské ulici naproti dosud stojícímu domu čp. 589/čp. 12.⁴⁰ Podle romantických pověstí, rozšířených především v 19. století, byla stará libeňská synagoga postavena již v dobách kněžny Libuše, která prý dala zbudovat v Libni hrádek a povolila, aby se v podhradí usadilo 10 židovských rodin. Ve skutečnosti však byla synagoga postavena kolem roku 1592 za základě povolení majitele Libně Albrechta Bryknara z Brukštejna, jenž také Židům odpustil placení veškerých daní z této budovy.⁴¹ Povodeň z roku 1823 poškodila synagogu natolik, že zde nebylo možné konat bohoslužby.⁴² Za povodně roku 1845 navštívil obec arcibiskup Štěpán, který zde kromě materiální podpory zanechal radu, aby „v místech podél řeky, hlavně v chatrném městě Židovském nových domů stavěti se nedovolovalo“. Tato velká voda definitivně vyřkla ortel nad původní synagogou v Koželužské ulici. [...] Stará synagoga se začala opravovat, ale nakonec bylo od úprav upuštěno a význačná památka libeňského ghettá zanikla před koncem 19. století.⁴³ Zbořena byla údajně v roce 1862, později byl na jejím místě postaven obytný dům, nedávno pak nevábná administrativní budova Metrostavu.⁴⁴

Po katastrofální povodni v roce 1845 získala židovská obec vhodný pozemek na vyvýšeném místě v Ludmilině ulice, takže 23. listopadu 1846 mohl být položen základní kámen k nové synagoze. [...] Stavba se protáhla až do roku 1858, kdy byla 17. srpna synagoga slavnostně vysvěcena. [...] Po II. světové válce sloužila synagoga jako skladiště divadelních dekorací a její vnitřní zařízení bylo zničeno. V současnosti slouží novorománská stavba, která jen těsně unikla koncem 80. let demolici, jako kulturní

⁴⁰ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁴¹ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str 137.

⁴² JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁴³ BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o Praze* 8. Praha: Milpo, 1996. ISBN 80-901749-8-1.

⁴⁴ PAŘÍK, Arno. Zmizelý svět Libně. *Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

stánek. Majetkem židovské obce býval i obchodní bazar, řadové přízemní krámký před synagogou v Zenklově ulici, postavené roku 1930 a odstraněné v 80. letech.⁴⁵

Obrázek 8 - Příchod k synagoze z dnešní Zenklový třídy na snímku z 90. let 19. století.

Náboženským účelům sloužila pouhých 83 let.⁴⁶ Roku 1941 byla stejně jako ostatní synagogy na území České republiky uzavřena i libeňská synagoga a přeměněna na sklady konfiskovaného majetku židovské obce. Poté byla nadále využívána jako skladovací prostor, nejprve jako skladiště ovoce, později zde mělo sklad kulís nedaleké divadlo S.K.Neumanna (nyní Divadlo pod Palmovkou). V padesátých letech 20. století zde jako kulisák často pobýval Bohumil Hrabal. [...] Do začátku 70. let synagogu oživovaly literární a filozofické debaty a výtvarné akce [...]. Na počátku devadesátých let dvacátého století byla libeňská synagoga vyklizena a občasně využívána ke kulturním účelům. Od roku 1995 začalo budovu, známou od té doby jako Synagoga na Palmovce,

⁴⁵ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁴⁶ PETRUS, Roman. Libeňská synagoga. *Roman Petrus* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: http://www.romanpetrus.cz/146-libenska_synagoga

pravidelně využívat sdružení SERPENS. Jeho hlavním cílem je pořádání výtvarných, divadelních a hudebních akcí a vzájemné propojování jednotlivých uměleckých oborů.⁴⁷ Přestože synagoze několikrát ve dvacátém století hrozila demolice, přežila například i výstavbu metra v 80. letech. V roce 1994 byla navracena pražské židovské obci.⁴⁸

Neexistuje mnoho literatury, která by se věnovala libeňské synagoze, proto v této části odkazuji i na text použitý v mé bakalářské práci. Základní kámen ke stavbě Libeňské synagogy (dnes též nazývané Synagoga na Palmovce) byl položen 23. listopadu 1846. [...] Parcela se sice nacházela na významném místě při hlavní tepně čtvrti, tehdy Primátorské třídě, poblíž křižovatky se Severozápadní drahou, vlastní budova však byla umístěna do hloubky pozemku. Od vstupní branky k ní vedla alej stromů s upravovanými korunami. Samotná stavba dokládá dobu svého vzniku – období raného romantického historismu. Jako architektonický styl byl pro stavbu vybrán novorománský sloh, přecházející v některých detailech do orientálních nebo eklektických poloh. Monolitní blok patrové budovy je nad obdélníkovým půdorysem završen nízkou sedlovou střechou. Západní průčelí má tři osy, ve středu patra s velkým, půlkruhově zaklenutým oknem. Původní fasáda měla výraznou štukovou výzdobu a v této podobě mělo střední okno bohatší plastické lemování s tradičním motivem Mojžíšových knih s desaterem a hvězdou ve vrcholu. Postranní okna mají dodnes zachované jednodušší pasparty a opakují se ve dvou řadách nad sebou i na obou postranních fasádách. V přízemí západního průčelí je trojdílný vysoký vstup s trojicí plechem pobíjených vrat. I tento portál měl v minulosti bohatší plastickou výzdobu, v úrovni římsy pak nad přízemím obíhal budovu výrazný kosočtverečný pletenec a v místě lemu štítů a pod korunní římsou obloučkový vlys. Ke zjednodušení fasády došlo postupně, poslední zásah je z doby výstavby metra na přelomu 80. a 90. let minulého století. V jednoduché východní fasádě je dodnes zachované kruhové okno, členěné štukovou šesticípou hvězdou s výplněmi z barevného skla.⁴⁹

⁴⁷ Nová synagoga v Libni. *Praha 8* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.praha8.cz/Nova-synagoga-v-Libni.html>

⁴⁸ VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 2009. ISBN 80-902804-3-9.

⁴⁹ Libeňská synagoga. *Sdružení Serpens* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.sdruzeniserpens.cz/synagoga.html>

Interiér má klasickou bazilikální podobu. Za vstupní předsíní, s jednoduchým kijořem (umývadlem k tradičnímu opláchnutí rukou před bohoslužbou) v levé části a se vstupy na dvě protilehlá vřetenová schodiště na galerii, je vchod do hlavního prostoru synagogy. Ten má podobu vysokého trojlodí s postranními arkádami galerie, umístěnými vždy na pěti mohutných hranolech pilířů. Pilíře i pilastry mezi okny mají v přízemí i v patře hlavičky se štukovou římsou a polem plastického rostlinného dekoru. V západní části je pod třetí stranou galerie níže umístěná kruchta. Interiér kopíruje uspořádání křesťanských kostelů, s lavicemi v řadách, orientovaných k východní straně, kde je umístěna bima (stupínek) se stopami po místě, kde stál šulchan (pultík pro čtení z Tóry). Áron (svatostánek pro umístění Tóry) je dřevěný, tenké sloupky po stranách skříně nesou půlkruhově zakončený nástavec se zlateným hebrejským nápisem a Davidovou hvězdou ve středu. Pod nimi je série zlatených reliéfních symbolů, připomínajících původní Šalamounův Chrám v Jeruzalémě.⁵⁰ Prostor je poznamenán necitlivými zásahy a devastací z neblahého, čtyřicet let trvajícího období. Tato podoba byla prozatím ponechána jako memento, které využívá a umocňuje navazující dramaturgie kulturních projektů.⁵¹

Obrázek 9 - Libeňská synagoga na fotografii z roku 1963. Foto Paul.

⁵⁰ Praha 8 – Libeň. *Památky kehilaprag* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.pamatky.kehilaprag.cz/hledani/praha-8-%E2%80%93-libeň>

⁵¹ Libeňská synagoga. *Sdružení Serpens* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.sdruzeniserpens.cz/synagoga.html>

1.4 Pohřbený židovský hřbitov

Starý židovský hřbitov byl založen snad již v 16. stol. Zaujímal plochu mezi Vojenovou ulicí, Libeňským mostem a bývalou stanicí Praha – Libeň dolní nádraží. Cenné byly zejména barokní a klasicistní náhrobky. Pohřbívat se zde přestalo v r. 1892, kdy byl založen nový hřbitov v Davídkově ulici. Poprvé se území starého hřbitova zmenšilo při výstavbě nádraží, podruhé při výstavbě Libeňského mostu (1925 – 1928). Územní plán z 50. let již s existencí hřbitova nepočítal a v květnu r. 1965 byl celý hřbitov zasypán několikametrovou navážkou.⁵²

Obrázek 10 - starý židovský hřbitov v Libni, 90. léta 19. století. Foto J. Čížek.

Texty Bohumila hrabala měly své místo v mé bakalářské práci a neméně důležité jsou i v této studii. Neodmyslitelně patří k historii této pražské části. Próza Bohumila

⁵² JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

Hrabala, ačkoliv se nejedná o odbornou historickou literaturu, popisuje atmosféru libeňského židovského hřbitova v mnoha ohledech přesněji a autentičtěji než odborná literatura. Skrze Hrabalovu prózu zachycující atmosféru židovského hřbitova, zůstala uchována jedna z mála subjektivních a autentických vzpomínek na toto místo. Proto má v této práci své místo.⁵³

„A ten čas kdy jsem se svým manželem začala chodit na židovský hřbitov kdy jsem si ten židovský hřbitov zamilovala dokonce jsem i sama přelezla litinový plot [...] a rozhlížela jsem se a zase jsem chodila od pomníku ke druhému někdy jsem musela pokleknout abych si přečetla kdo to tam leží z pomníků které ještě stály jsem vyčetla všechna ta krásná dívčí jména [...] a já jsem usedla pod husté keře černého bezu a nad hřbitovem přijížděly lokomotivy na dolní nádraží a pára syčela až dolů ke mně a celý hřbitov býval zahalený hustým i světlým dýmem a kouřem z lokomotiv a já jsem si opakovala všechna ta dívčí jména...“⁵⁴

Obrázek 11 - Zákoutí na židovském hřbitově. Foto 1928. (KZSP).

⁵³ PRŮŠA, František. Ztracený svět Libně. Liberec, 2017. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta umění a architektury. Katedra design prostředí. Vedoucí práce Jaroslav BRABEC.

⁵⁴ HRABAL, Bohumil. *Vita nuova (kartinky)*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1169-0.

Současné úvahy o jeho rekonstrukci narážejí především na nedostatek finančních prostředků.⁵⁵ Jak již bylo v kapitole; Libeňskou historií zmíněno, v polovině 19. století narušila jižní část židovského hřbitova stavba železnice.⁵⁶ V rozmezí let 1925 až 1928 kdy byl budován Libeňský most už s největší pravděpodobností nestála ani obřadní síň na severu hřbitova, ani márnice a ani hrobníkův dům. V padesátých letech začaly být vedeny úvahy a spory ohledně úplného zrušení hřbitova nebo alespoň o jeho možných úpravách.⁵⁷ Hřbitov z 16. století byl zasypán v roce 1965 komunistickou mocí v rámci akce „Za Prahu krásnější“. Většina náhrobků byla ale ponechána na svých místech a pouze zasypána několikametrovou vrstvou zeminy. Pod zemí je zde tedy zachováno unikátní místo s nejstarším náhrobkem z roku 1583. Celkem se pod zeminou nachází přes 600 náhrobků, které byly v roce 1940 těsně před deportací podrobně zdokumentovány místním občanem Evženem Lieben. „Hřbitov je navíc neodmyslitelně spjat s Libeňským mostem, pod jehož částí leží a tím spolu vytváří velmi cennou památkovou hodnotu. Cokoliv se stane s jednou památkou ovlivní i tu druhou. Proto by měli být vyhlášeny za památku společně,“ dodává Adam Scheinherr, zakladatel iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat. Libeňský most spolu se Starým židovským hřbitovem mají zároveň vysokou společenskou a kulturní hodnotu, jedná se o cenné památky, které sehrály nezastupitelnou úlohu v rozvoji Holešovic a Libně. Je to kus historie obou městských čtvrtí.⁵⁸

⁵⁵ JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

⁵⁶ RAKOUS Vojtěch. Starý židovský hřbitov v Libni. *Věstník židovských náboženských obcí* 21, 1959, č. 10 str. 6.

⁵⁷ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 138.

⁵⁸ SCHEINHERR, Adam. Návrh na prohlášení Starého Židovského hřbitova v Libni kulturní památkou. *Jewish museum* [online]. 2016 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/novinky/134-150/navrh-na-prohlaseni-stareho-zidovskeho-hrbitova-v-libni-kulturni-pamatkou/>

Obrázek 12 – Náhrobky na starém židovském hřbitově, 60. léta 20. století. (CA P8).

Vzhledem k zanedbatelnému počtu literatury věnující se zasypanému hřbitovu, pro ozřejmnění jeho osudu v této části práce cituji literaturu použitou v mé bakalářské práci. Na základě korespondence z roku 1964, kdy v dubnu tohoto roku Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (PSSPPOP) informovalo Státní židovské muzeum o plánované „úpravě“ Útvaru hlavního architekta a Obvodního národního výboru (ONV) v Praze 8 o úplném zasypaní předmostí Libeňského mostu, čili i libeňského židovského hřbitova, Státní židovské muzeum předneslo argument, že libeňský židovský hřbitov patří mezi nejzajímavější hřbitovy venkovského typu, proto by bylo vhodné, pokusit se o jeho zachování a nebude-li to možné, je nutné pořídit úplnou dokumentaci všech náhrobků a historické cenné náhrobky přenést na bezpečné místo. Dne 3. března 1965 žádalo Státní židovské muzeum odbor výstavby ONV Prahy 8 o možnost, na vlastní náklady převést 5 až 10 nejcennějších náhrobků. Ovšem o dva dny později ONV Prahy 8 zažádal o zrušení židovského hřbitova. Tento odbor sdělil PSSPPOP, že kompletní (ve skutečnosti pouze částečnou) dokumentaci židovského hřbitova už vlastní židovské muzeum a má-li PSSPPOP ještě nějaké námitky, musí je oznámit telefonicky, neboť zásyp hřbitova již byl zahájen. V polovině roku 1965 tedy na

místě židovské hřbitova stála už jen navezené zemina, která dodnes tíží několikametrovou vrstvou pohřbený hřbitov. Podle všech informací se objevil prokazatelně jediný náhrobek pocházející z libeňského hřbitova, který byl náhodou vykopán při stavbě tramvajové smyčky na Palmovce. Dávné židovské pohřebiště je podle všeho stále pohřbeno na svém místě bez jakéhokoliv zásahu. Pozemek bývalého hřbitova je dnes ve vlastnictví Židovské náboženské obce, která nemá bohužel prostředky ani na základní průzkum toho, co vlastně zbylo ze židovského hřbitova, z velmi podstatné součásti historie židovského ghetta z 16. století.⁵⁹

Starý židovský hřbitov v Libni nikdy na seznamu nemovitých kulturních památek zapsán nebyl, ačkoliv PSSPPOP v roce 1964 dvakrát informuje Státní židovské muzeum, že v seznamu zapsán je. Ve skutečnosti byl pouze v památkovém zájmu, a to podle seznamu schváleného radou Národního výboru hl. m. Prahy dne 22. 12. 1964 – půl roku před zasypáním hřbitova. Zda byly náhrobky skutečně vyzvednuty, je otázka. Jestliže se tak stalo, jsou dnes nezvěstné. Je tu určitá možnost, že jsou u bývalé michelské synagogy, kde se v roce 1979 objevilo 7 náhrobků neznámého původu. (Nyní se zde nalézají celkem 16 blíže neurčených náhrobků a jejich fragmentů.)⁶⁰

Kolem roku 1965 byla postupně likvidována i zbylá střední část a náhrobní kameny včetně hodnotných barokních a klasicistních stél, byly povaleny a zasypány. Na místě hřbitova se dochovala jen část ohradní zdi. Je zajišťována průběžná údržba plochy hřbitova, kterou je třeba provádět i v následujících letech. Do budoucna je možné uvažovat o odstranění silné vrstvy zeminy a vyzdvihnout zasypané náhrobky. Tyto práce si ale vyžádají náklady ve výši několika milionů korun.⁶¹ Budoucnost hřbitova je obdobná jako u ghetta – peníze na průzkum natož, rekonstrukci hřbitova nejsou a zřejmě nebudou. Smiřme se tedy s tím, že jako kulturní lidé dokážeme připustit zničení hřbitova vlastně bez důvodu. Je neuvěřitelné, jak se na celou záležitost dokázalo během několika let zapomenout.⁶²

⁵⁹ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 138. - 139.

⁶⁰ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 140.

⁶¹ Praha 8 – Libeň. *Památky kehillaprag* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.pamatky.kehillaprag.cz/hledani/praha-8-%E2%80%93-libeň>

⁶² BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 139.

„A přece jsem se neubránila a musela jsem uvidět ne to jak se sypají obsahy aut dolů na pomníky ale podívat se co to je za lidi kteří se dívají s takovou chutí na to samé jako by se taky střídali lidé ranou do týlu A pak jsem tam stále a viděla jsem že si sem lidé přinesli i stoličky a že už přijeli ráno a mají s sebou bandasku s kávou a nemrkajícima očima se dívají jak tam nahoře už pomníky jsou zasypané tak že nákladních aut pneumatiky drkotají přes vrcholky a viděla jsem jak velké kusy skály mocnými údery povalují a káci pomníky černé pomníky viděla jsem jak jeden pomník na kterém byly vytesány zkřížené ruce jak vydržel zatímco ostatní padaly jako kuželky padaly na tvář padaly na bok některé se několikrát překulily než ztišily se tak jak jim určila jejich poslední fáze A některé pomníky tam dole už byly zasypané jiné jen do půl těla a do toho padaly křehké kmeny černého bezu který kvetl a vydával prudkou vůni omamnou vůni.“⁶³

1.5 Ostatní němí svědci židovského města libeňského

Od 30. let 20. století bylo židovské město postupně bouráno, největší část po roce 1952, v 60. a v 70. letech 20. stol. Donedávna zbývalo ještě několik domů v Koželužské ulici, tři z nich však zničila velká povodeň v srpnu 2002.⁶⁴ Do dnešních dnů zůstal zachován jen dům v Koželužské č. 8/595, s hostincem dříve Adolfa Kohna a později U Horkých, známý z knížek Bohumila Hrabala, kde sám býval častým hostem a především dům č. 12/589, což je jediný zachovaný příklad typického libeňského domu. [...] Domy s průčelím na hlavní libeňskou třídu se směrem do židovského ghetta obracejí pavlačemi.⁶⁵ Je to případ i domu č. 587, který tvoří nároží Koželužské a Zenklovi ulice. Na rozdíl od dvou předchozích domů nenašel v současné urbánní struktuře svůj nový účel, což je důvod jeho dezolátního stavu. Dlouhou dobu je dům opuštěn, a tak bez citlivých úprav a rekonstrukcí chátrá. Jedná se o jeden z mála příkladů Libeňské architektury z dob židovského ghetta, který by měl být plnohodnotně začleněn do urbanismu Libně a naplněn novými funkcemi,

⁶³ HRABAL, Bohumil. *Vita nuova (kartinky)*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1169-0.

⁶⁴ PAŘÍK, Arno. Zmizelý svět Libně. *Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodes/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

⁶⁵ RYSKA, Petr. Libeňské židovské město. *Praha neznámá* [online]. 2014 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.prahaneznamy.cz/praha-8/liben/libenske-zidovske-mesto/>

které upevní jeho výjimečné postavení. V našem zájmu by mělo být, zabránit jeho případné demolici a výstavbě nové architektury, která na místo vzhledem k jeho nejen historickému významu nepatří. Otevírá se zde možnost zachránit a „oživit“ část libeňské historie.

Osud těchto domů je však vzhledem k jejich katastrofálnímu stavu přinejmenším nejasný; nelze předpokládat, že by se našly peníze na opravu polozřícených objektů bez památkové ochrany. Domy budou spíše v příštích letech zbořeny, aby uvolnily parcely prostoru, který v budoucnu bude lukrativní.⁶⁶

⁶⁶ BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str. 137.

Obrázek 13 – Jižní strana Koželužské ulice ve 30. letech 20. století. Dům s pavlačí uprostřed (čp. 589) dosud stojí, za ním dnes již zbořená jirchárna firmy Schönberger – Eckstein.

Obrázek 14 – Západní strana Zenklovy třídy (Rudé armády), vlevo nároží Koželužské ulice. Foto Paul, 1963.

2 Koncept Nové Libně

Jak jsem psal v mé bakalářské práci; současná podoba Libně je jako spleť neurčitých architektonických forem a hmot, mezi kterými jako ozvěna rezonuje její minulost. Ať se snažíme sebevíc, nikdy ji však neslyšíme naprosto zřetelně. Na některých místech ji lze zaslechnout jasněji, jinde je pohlcena okolním chaosem. Působí jako smutné místo přeplněné nesourodou hmotou bez obsahu. Pozůstatky židovského ghetta lze jen těžko vnímat mezi neucelenou architekturou, která nijak nenavazuje, spíše popírá kontinuitu místa a jeho minulosti. Uvědomit si spojitost mezi posledními němými svědky židovské obce, roztroušených po struktuře dnešní Libně, do které zvláštním způsobem nezapadají, je bez analýzy a ponoření se do minulosti snad i nemožné. Současný obraz Libně, který se neustále mění a formuje mezi posledními fragmenty vytváří stále větší odstup.⁶⁷

Obrázek 15 - Struktura dnešní Libně.

⁶⁷ PRŮŠA, František. Ztracený svět Libně. Liberec, 2017. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta umění a architektury. Katedra design prostředí. Vedoucí práce Jaroslav BRABEC.

Hlavním cílem konceptu Nové Libně není ustrnutí v minulosti a snaha za každou cenu bránit Libeň před jakýmkoliv „modernizujícím“ záměrem. Důvodem proč tento koncept vznikl, je především snaha, navázat autentickou kontinuitu mezi tím, co z historické Libně zbylo a s aktuálně realizovanými urbanistickými a architektonickými záměry pro Prahy 8. Ambicí konceptu je propojit doposud oddělené a zdánlivě neslučitelné protipóly v jeden městotvorný celek, odpovídající kulturnímu, historickému a společenskému významu této pražské čtvrti. „Pouhá“ rekonstrukce historických budov a regenerace veřejného prostoru nestačí, aby se zásadním způsobem změnil pohled a přístup obyvatel i návštěvníků. Historickou část je nutné propojit, nikoliv striktně oddělit od nově budovaných rezidenčních i administrativních útvarů v severozápadní části. Jinými slovy cílem je, upevnit místo posledních fragmentů někdejší Libně nejen v dnešní, ale i budoucí struktuře a vyplnit je novými funkcemi, které zásadním způsobem redefinují stávající – významu lokality neodpovídající veřejný prostor.

2.1 Veřejný prostor, městská krajina a site specific

Veřejný prostor je prostorem života společnosti – prostorem společenské komunikace. Je místem, kde se společnost „děje“, kde dochází ke kontaktům a komunikaci mezi lidmi, ke sdílení, inspiraci a vzniku všeho, co přesahuje jedince. Veřejný prostor je prostorem dějinným, kde se děje rozlišování mezi vysokým a nízkým, krásným a ošklivým, důležitým a podružným. Tento prostor je prostorem otevřeným ve velice širokém smyslu slova: je přístupný všem členům dané společnosti, ale též prostorem, kde se tato společnost otevírá věcem a lidem cizím; tento prostor je též otevřený širokému spektru aktivit a využití; je prázdnem, kde se může odehrát něco nečekaného a je tedy i prostorem, kde se společnost otevírá směrem do budoucna.⁶⁸

Tradičními městskými prostory jsou náměstí, ulice, parky. Tyto tři archetypy mají ovšem nesmírné množství variant a podob. Neexistují dvě identická náměstí. Liší se jak

⁶⁸ Veřejný prostor. *Katedra urbanismu a územního plánování* [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <http://www.uzemi.eu/pojmy/verejny-prostor>

topografickými danostmi, stopami historického vývoje, tak i vůdčími kompozičními principy. [...] Jejich společným rysem je však vždy interiorita a role místa zastavení a pobývání, místa, kam míříme jako k cíli. I ulice má mnoho variant – od koridorové ulice, nábreží, promenády, cesty po mostě až po městský bulvár jsou to vždy různé formy tras lineárního pohybu. Stejně tak park můžeme chápat jako zastřešující název pro spektrum zahrnující zpřístupněné zámecké či klášterní zahrady, městské parky, sídlištní zeleň i volnou krajinu zasahující do města. Oproti vystavěnému prostředí je park vždy připomínkou přírodního rámce lidského života, bez ohledu na to, že je vypěstován lidskou rukou. V porovnání s proměnami jednotlivých staveb, vyznačují se městské prostory značnou stabilitou, alespoň co se týče jejich půdorysné stopy. [...] Přes velkou rozmanitost řešení mají úpravy stávajících městských veřejných prostorů přece jen některé společné rysy, dané především limity v jejichž rámci se navrhované zásahy mohou odehrávat. Vzhledem k tomu, že stavby po obvodu jsou z pravidla dané, soustřeďují se tyto úpravy městských prostorů na racionalizaci provozu (včetně dopravy a parkování), na změny v distribuci ploch pro různé funkce (např. úpravu poměru ploch vozovky, chodníků, pobytových a ozeleněných ploch či jejich různé překrývání), na nové povrchy země pod nohama (i pod koly) na městský mobiliář, vegetaci a vodní prvky, na formy osvětlení, instalaci uměleckých děl.⁶⁹

Základem stávající i nově navržené struktury městské krajiny je kostra veřejného prostranství tvořená sítí ulic doplněná náměstími, městskými praky, případně dalšími veřejně přístupnými plochami. Koncepce veřejných prostranství respektuje nové nároky na kvalitu veřejného prostoru a vytváří předpoklady pro zvýšení jeho kvality. Ucelená síť veřejných prostranství zajišťuje prostupnost města a je jedním ze základních kamenů jeho obrazu.⁷⁰

Zážitek města není něco statického, vnímáme ho jako součást kontinuálního sledu obrazů. I když se na nějakém místě zastavíme, náš vjem utvářejí postupně přicházející scény, od příchodu na místo až po jeho opuštění. Neocenitelný nástroj urbanisty je tedy

⁶⁹KRATOCHVÍL, Petr. Městský veřejný prostor. Praha: Zlatý řez, 2015. ISBN 978-80-88033-00-4.

⁷⁰INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, kancelář metropolitního plánu. *Územní plán hlavního města Prahy Metropolitní plán Závazná část / text*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2018. SBN 978-80-87931-77-6.

úplně stejný jako u filmového tvůrce – storyboard. Ty nejlepší veřejné prostory obvykle věnují pozornost vědomému mapování série scén neboli jejich „sériového obrazu“, jak to popisuje Gordon Cullen, urbanista 60. let minulého století, jak je odkrývá naše zkušenost při pohybu ulicemi a kolem nároží. [...] Prostor musí lidem umožnit setkání s přáteli, v klidu poobědvat, vyjít si s rodinou, odpočinout si nebo (především v případě starších osob) chvíli zastavit, osvěžit se a nabrat dech. K tomu slouží především posezení, ať už formální mobiliář nebo neformální; nízké zídky, schody, nebo i zastíněný trávník. Díky všem těmto prvkům bude ve veřejném prostoru víc lidí a celý prostor bude žít.⁷¹

Veřejné městské prostory jsou vždy obrazem hlubších sociálních procesů. Na druhé straně však samy mohou tyto procesy – alespoň do jisté míry – ovlivnit či přinejmenším nabízet příležitosti k alternativám, které propojují odlišné oblasti a činí hranice mezi nimi propustnými. Platí to jak pro hranice geografické (například mezi různými městskými čtvrtěmi), tak pro bariéry sociální (mezi různými skupinami obyvatel) i pro funkční segregaci (mezi různými formami využití míst). Pro fungování veřejného prostoru v této zprostředkující roli, je také důležité, jak jsou artikulovány jeho hranice, tedy především, jak je definováno rozhraní mezi veřejnou a soukromou sférou.⁷²

Site specific přístupy vedou v mnoha případech také k tematizování velkoměstské reality či krajiny a ke komunitním projektům spolupracujícím přímo s obyvateli určité lokality. Objevují se témata, jako je čtení krajiny, čtení města nebo postindustriální krajina v kontrastu s původní morfologií. Jsou tu urbanistické úvahy o záměrech zásahu do krajinné struktury a praktické funkce takového zásahu. Otázky související přímo s urbanismem i památkovou péčí. [...] Projekt site specific by se v tomto pozdním stadiu dal přeložit jako událost na určitém místě, která vzešla z konkrétního setkání konkrétních lidí na konkrétním místě s cílem ono místo oživit či zviditelnit. Tyto typy projektů jsou stavěny na specifiku dotyčné lokality, jejím genu loci, kultuře, historii, topografii a vždy se snaží zapojit místní komunitu, ale zároveň také experty z oblasti etnologie, sociologie, psychologie a žurnalistiky. Site specific projekty se mohou skládat z mnoha různých

⁷¹ 15 Principů pro kvalitní veřejný prostor. *Akademie městské mobility* [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.dobramesta.cz/15-principu-pro-kvalitni-verejny-prostor>

⁷² KRATOCHVÍL, Petr. Městský veřejný prostor. Praha: Zlatý řez, 2015. ISBN 978-80-88033-00-4.

forem: vyprávění příběhů, filmu, fotografie, sochařství, instalace, performance, nahrávky, publikování výsledků v tištěné nebo multimediální podobě.⁷³

2.2 První etapa Nové Libně

Vize a strategie rozvoje veřejných prostorů by měly mít zejména iniciační charakter, jejich podkladem však musí být analýza základních stávajících problémů, jejichž vyřešení je klíčem k vytvoření podmínek pro kvalitní veřejná prostranství hl. m. Prahy a kvalitu života jeho obyvatel. Problémové okruhy lze obecně řadit tematicky a zároveň podle časových fází vzniku kvality či nekvality veřejných prostranství, v nichž může ležet jádro problému. Definice problému je [...] v podstatě i odpovědí na otázku, jak problémy řešit.⁷⁴

Dle územního plánu hlavního města Prahy – Závazné části Metropolitního plánu, je možné formu Libně definovat jako kombinaci rostlé a hybridní struktury. Rostlá struktura je především urbánní struktura historického jádra města složená z nepravidelných kompaktních bloků. [...] Hybridní struktura je urbánní struktura kompaktních a rozvolněných bloků, případně solitérů výrazně kombinující různé využití. [...] Struktura umožňuje současné i budoucí inovace. Je strukturou pro klíčové části města budoucnosti.⁷⁵

Koncept je rozdělen do dvou etap. Stejně jako jeho případná realizace. Ke změnám, které snad vyústí ve fungující jedinečnou čtvrť, by mělo dojít v menších a komplexních krocích. Není nutné, uzavřít celé ulice a za několik měsíců představit zcela

⁷³ SCHMELZOVÁ, Radka. Site specific art: Lekce z landartu, performance a konceptuálního umění. *Culture net* [online]. 2008 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://www.culturenet.cz/aktuality/radka-schmelzova-site-specific-art-lekce-z-landartu-performance-a-konceptualniho-umeni/n:3480/>

⁷⁴ INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, sekce detailu města kancelář metropolitního plánu. *Strategie rozvoje veřejných prostranství hlavního města Prahy / návrh*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2014. SBN 978-80-87931-13-4.

⁷⁵ INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, kancelář metropolitního plánu. *Územní plán hlavního města Prahy Metropolitní plán Závazná část / text*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2018. SBN 978-80-87931-77-6.

novou čtvrt', jak tomu často bývá. Je důležité, aby obyvatelé i návštěvníci měli možnost participace s veřejným prostorem už v procesu jeho komponování. Má-li být veřejné prostranství přijato uživateli skutečně za své, je žádoucí, aby se zejména na počátku při formulaci zadání úprav veřejného prostranství podařilo aktivně zapojit místní veřejnost. Významně se tak zvýší pravděpodobnost [...] pozitivního dopadu na sociální vztahy a pocit sounáležitosti komunity. Komunikace s místními obyvateli i v průběhu dalších fází rozpracování návrhu přispívá k funkčnosti a další udržitelnosti projektu. Využití různých metod participace při plánování vyžaduje svůj čas⁷⁶ Je nutné, efektivně zohlednit a snažit se reflektovat nejširší možnou škálu eventualit, jak historické domy v koželužské ulici, synagogu i prostor židovského hřbitova využít a vrátit jim život. Najít posledním „artefaktům“ místo v urbánním prostoru dnešní Libně je zde klíčové – jde o poslední svědky položení základních kamenů jedné z pražských čtvrtí – první etapa je tedy snahou, najít nové místo přeživším asanací a „budovatelských“ tendencí.

2.2.1 Městský mobiliář

Dnešní Libni schází „nit“, která by propojila všechny roztroušené pozůstatky židovské obce. Vytvořit „pouhý“ edukativní záznam historických fragmentů nestačí. Je důležité, formálně místa znovu propojit a zdůraznit jejich klíčovou roli ve veřejném prostoru. Vytvářet novou architekturu v už tak urbánně roztržštěném prostředí není řešením. Je nutné vycházet z hmot a forem, které už na místě jsou a pokusit se napravit „škody“, které za ta léta nesmyslnými architektonickými nánosy vznikly. Nová architektura jako východisko řešení libeňských urbanistických nedostatků by pravděpodobně znamenala, definitivní zahlcení nebo i ztrátu posledních milníků židovské obce. Vzhledem k historickým a kulturním hodnotám, které architektura židovské libně má, je důležité najít ji funkční a důstojné místo v kontextu nových záměrů a regulačních plánů. V minulosti takové záměry znamenaly asanace, které židovskou Libeň téměř vymazaly z map. Té části Libně, která uchovala poslední přeživší židovské obce naneštěstí schází přehledná urbanistická organizace a zároveň možnost identifikovat

⁷⁶ INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, sekce detailu města kancelář metropolitního plánu. *Strategie rozvoje veřejných prostranství hlavního města Prahy / návrh*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2014. SBN 978-80-87931-13-4.

významné stavby o jejichž existenci jen málo kdo ví. Koncept Nové Libně je postaven na ambici tuto neuspokojivou situaci změnit. Konfigurace současné struktury mě vybízí k zamyšlení se nad otázkou, jak obejít samoučelný urbanistický růst a slepé modernizující tendence, které možná mají potenciál, alespoň částečně stávající situaci zlepšit, ale na úkor cenné historie, jejíž zachování je mým cílem. Projdeme-li se dnešní Libní s úžasem zjistíme, že zde zoufale schází funkční mobiliář, místo k setkávání nebo prostor, kde se s městskou „kamennou“ tváří na sofistikované úrovni setkává alespoň část přírody. Schází zde vitální veřejné prostranství, kde je možné strávit snad jen několik málo příjemných chvil, které nás nutí do Libně se vracet.

Jak jsem zmiňoval, dnešní Libni schází „nit“, která by propojila všechny roztroušené pozůstatky židovské obce. Výchozí pro mě byla červená čára vkreslená do mapy, kterou jsem v leteckých mapách propojil všechny důležité body strážící libeňskou historii. Po několika dalších rozpracovaných variantách jsem se vrátil k obyčejné lince, která později vykryštovala v symbol celého konceptu. Červená linie zhmotněná v městském útvaru pojící všechny poslední němé svědky libeňské obce židovské. Vznikl tak velmi jednoduchý, sofistikovaný a zároveň i jednoduše přemístitelný mobiliář, který obyvatelům i návštěvníkům Libně ukazuje cestu od domu č.p. 587 k židovské synagoze a k židovskému hřbitovu. (V druhé fázi práce kolem této pojící linie, která má navíc přidanou hodnotu funkčního využití, vzniká rozrůstající se vitální veřejný prostor, vytvářející vztýčnou plochu mezi historickou a zcela novou Libní.) Symetrická forma jednoduchých kvádrů lemujících uliční čáru obou stran ulice, místy nahradí mobiliář zastávek pražské integrované dopravy nebo stávající lavičky, ze kterých mnohdy zbyly jen betonové boční konstrukce ukotvené do země bez dřevěných sedadel a opěradel. Lehce udržitelné, mobilní kvádry rozmístěné dle uličních profilů, vstupů do budov a funkcí veřejného prostoru propojí historická místa. Červená nit v této první fázi projektu na východní straně Libně ústí do prostoru před synagogou, která dnes funguje jako příležitostná galerie i divadelní scéna (ne příliš, a ne dostatečně zapsaná v povědomí obyvatel natož návštěvníků), která má potenciál, spolu s novým meeting pointem v Koželužské ulici vytvořit pulsující veřejné prostranství s přehlednou organizací. Množství zastávek pražské integrované dopravy kolem synagogy z prostoru vytváří neorganizovanou plochu, kterou je nutné, překonat při přestupu z dopravních prostředků během změny trasy. Samotný veřejný prostor obklopující budovu synagogy, podrobněji

řeší druhá část práce. Mobiliář mimo jiné naviguje neoptimálnější cestu od jedné zastávky ke druhé a nabízí prostor k relaxaci, setkávání i krátké zastávce před synagogou. V této fázi jde o navázání komunikace – dialogu s místem. (Mobiliář by mělo být snadné ukotvit a následně demontovat. Jeho konstrukce by měla být vyprojektována tak, aby bylo možné, ho příslušnou obsluhou přemístit, odebrat nebo přidat další jeho části a popřípadě ho koncentrovat kolem jednoho místa, během konání veřejné akce apod.

Obrázek 16 - Nový městský (dočasný) mobiliář.

Obrázek 17 - Nový městský mobiliář, nároží Koželužské a Zenklovy ulice.

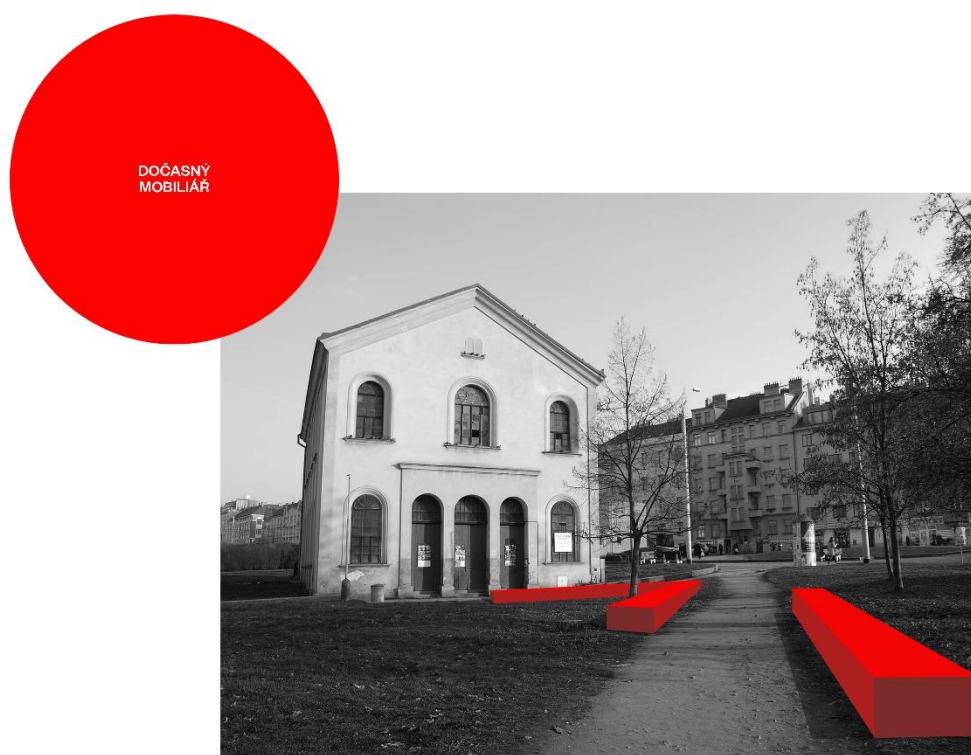
Obrázek 18 - Nový městský mobiliář, Zenklova ulice.

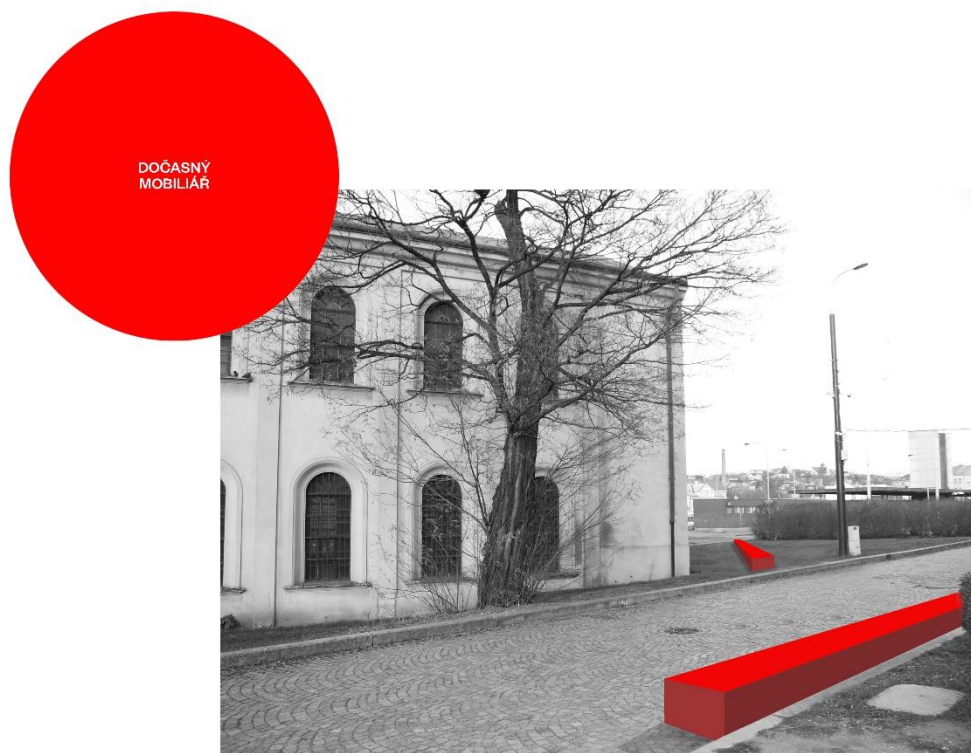
Obrázek 19 - Nový městský mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 20 - Detail městského mobiliáře.

Obrázek 21 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 22 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 23 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

2.2.2 Dům číslo 587

Libeň dnes postrádá místo k setkávání – „kulturní centrum“, které nabídne obyvatelům i návštěvníkům v historické části spektrum kulturního i společenského vyžití v jedinečném prostředí. Právě tato skulina, která je ovšem pro každou fungující městskou část důležitá, je odpovědí na otázku, jak dům v koželužské ulici využít. Několik let opuštěný dům č.p. 587, který tvořil nároží ulic někdejšího židovského ghetta – dnešních ulic Koželužská a Zenklova, stojí nedaleko dnes již stržené první libeňské synagogy a naproti dvou domů, které se jako jediné z celé židovské obce zachovaly. Jde o hospůdku, kam chodil hrabal a dům č.p. 589. Oba našly své využití v současné struktuře Libně, ale jejich budoucnost je nejistá, stejně jako tomu bylo v minulosti v případě domu č.p. 587, který měl být už několikrát stržen, ale vždy se ho podařilo zachránit. Jeho poloha je pro koncept Nové Libně velmi přívětivá. V Zenklově ulici, která je v současné době využívána jako dopravní tepna s menší městskou vybaveností, není důvod se zdržovat. Aktuální situace se brzy změní i v souvislosti s posunem hranic nově budované čtvrti na severozápadní straně směrem ke zmíněné ulici. Jde tedy o velmi podstatnou část, kde bude důležité, sofistikovaně propojit stávající zástavbu s novou, formující se od libeňského přístavu směrem k Palmovce. Poměrně zahlcenému prostředí, neprospěje snaha vtěsnat další architekturu. Prostor je naopak třeba „otevřít“ a zpřístupnit. Historická stavba svůj potenciál i v kontextu nové struktury rozhodně má.

Z mého pohledu jde o místo, kde je možné, navázat dialog mezi historií a novou tváří Libně. Jde o bod, kde dojde ke splnutí dvou zdánlivě nepropojitelných struktur. Kontrast soudobé a nové struktury s tou původní je už teď velmi výrazný a veřejnému prostoru neprospívá. Je tedy zapotřebí vytvořit takový rámec veřejného prostranství, který vytvoří prostor pro koexistenci obou forem. Veřejný prostor kolem domu č.p. 587 je v současnosti spíše neprostupnou zónou okupovanou chaotickou organizací nejednotných hmot.

Kultivací prostoru a rekonstrukcí domu vzniká nový „meeting point“, příležitostná galerie, divadelní scéna, letní kino, kavárna, informační centrum, živé muzeum nebo i coworkingové zázemí v jedinečném prostoru a kontextu. Soudobý obsah a využití může zachránit jeden z posledních domů židovské obce. Nejnutnější rekonstrukce jsou prvním krokem k otevření domu s „otevřeným vnitroblokem“, který sousedí s rekonstruovaným palácem Svět. V budoucnu by mohlo prostřednictvím nevyužitého prostoru mezi nimi, dojít k propojení a vzájemné podpoře obou institucí. A to v zajímavém veřejném prostoru s potenciálem spojit starou Libeň s novou, vytvořit tak jedinečný *génus loci* a vrátit život do celé čtvrti, jako tomu bylo během zlatých časů kina Svět. Část meeting pointu můžu sloužit jako vzdělávací centrum shromažďující všechny možné prameny libeňské historie na jednom autentickém místě.

Po formální stránce jde o jasně vymezený prostor, který je výchozím bodem všech dalších intervencí. Prostřednictvím interaktivních edukativních záznamů stráží historii Libně. Nejde jen o muzeum nebo vzdělávací centrum. Nový meeting point má potenciál být zdařilou referencí toho, jak může sdílený veřejný prostor fungovat. Jde o kolektivní až komunitní centrum, které nebude možné přehlédnout. Budu nutné přijmout určitá primárně bezpečnostní opatření a budovu podrobit alespoň částečné rekonstrukci. Současný stav budovy je v poměrně dezolátním stavu. Je nutné na místo ukotvit informaci ohledně nového konceptu a „na špičce majáku rozsvítit světlo, které bude navigovat pozornost a avizovat příchod něčeho nového, lepšího.“ Signalizační červená barva, nepřehlédnutelná a poutavá je protkaná celým konceptem Nové Libně – proč je tomu tak je vysvětleno v nadcházející kapitole. červená barva je tedy vpita i do platformy veřejného prostoru kolem domu v Koželužské a částečně v Zenklově ulici, kde vymezuje prostor, který by měl být kolektivním a sdíleným místem, tepnou přivádějící život na místa, kde byly položeny základní kameny Libně. Červená barva se vpíjí i do stěn zmíněného domu, kde bude možné vnímat kontakt s historickou konstrukcí. Drobné zásahy podpoří strukturu domu pro budoucí využití a zachovají jeho autentický charakter.

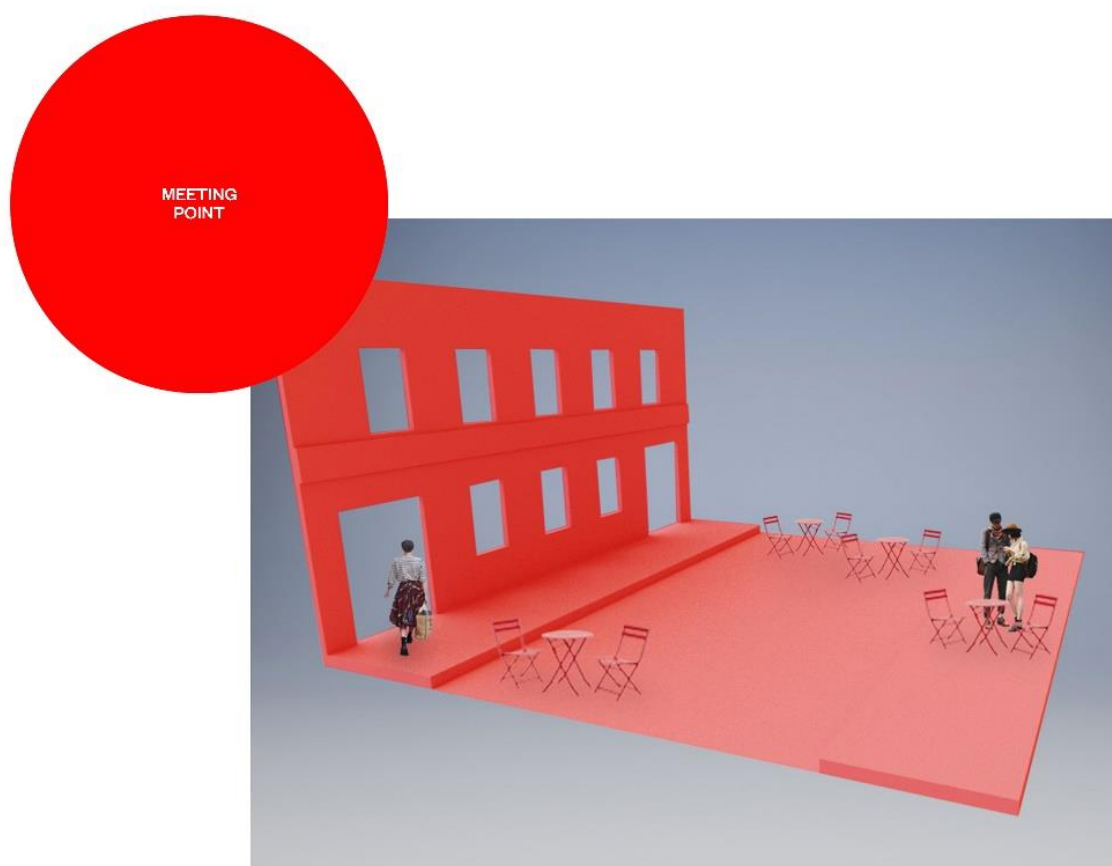
Obrázek 24 - Dům čp. 587. Severní strana Voctářovy ulice, nároží Koželužské ulice. Foto kolem roku 1955.

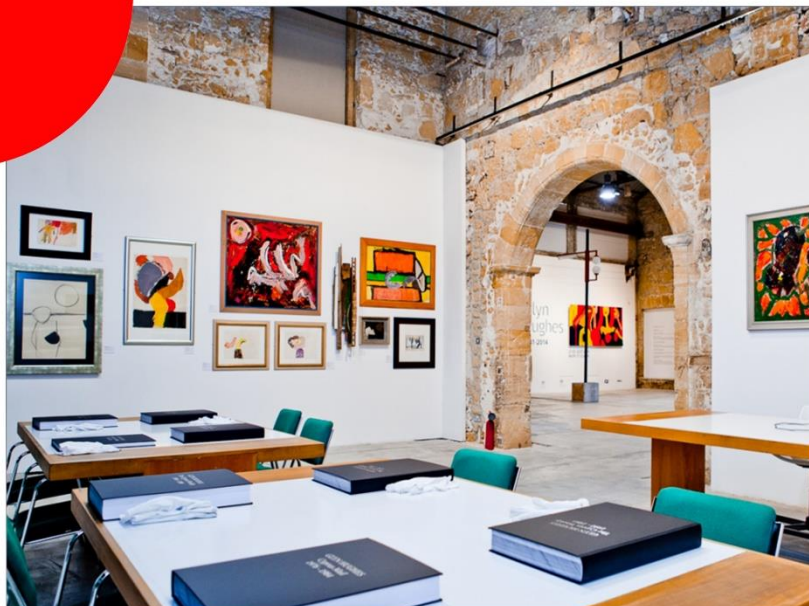
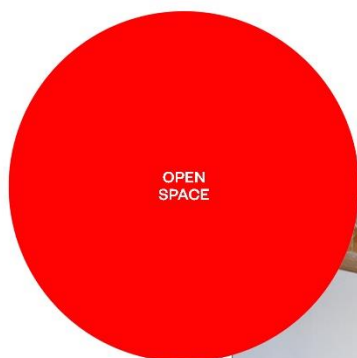
Obrázek 25 - Současný stav domu 587 v Koželužské ulici.

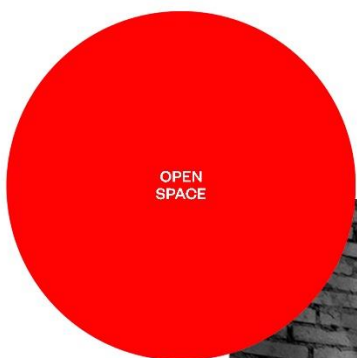
Obrázek 26 - Nový Meeting point.

Obrázek 27 - Detail Meeting Pointu.

Obrázek 28 - Reference interiéru Meeting pointu.

Obrázek 29 - Reference interiéru Meeting pointu.

2.2.3 Memento židovského hřbitova

Velmi obtížná je snaha navázat komunikaci okolní struktury se současným stavem zasypaného židovského hřbitova. Jeho okolí – „veřejný prostor“ saturují brownfieldy, které tu zbyly z nerealizované výstavby a zelná rozsáhlá plocha pod hřbitovem, která je v hrozném stavu i navzdory tomu, že se jedná o zelené plíce, které mají potenciál zlepšit kvalitu celé čtvrti. Zoufalý stav tohoto jihozápadního libeňského kvadrantu veřejnost spíše odpuzuje. Neudržovaná zeleň „lesoparku“ je dnes polem působnosti pochybných existencí a během večerních hodin snad i nebezpečným místem. O mementu připomínající zde pohřbené původní libeňské obyvatele nemůže být řeč. Mimo zapáchnuté „turistické“ desky na zeleném palouku, tu nic nepřipomíná desítky i stovky židovských náhrobků, které dodnes zůstávají pohřbené pod nánosy hlíny a sutin z bouraného ghetta, které sem byly systematicky naváženy. Nový mobiliář – zhmotněná kresba v městském útvaru od hranic původního ghetta přes libeňskou synagogu ústí před zasypaným hřbitovem. Mimo konvenční funkce a využití je mobiliář průvodcem po stopách židovské obce i „vztyčnou plochou“ pojící historii a soudobé invence které do Libně vstupují.

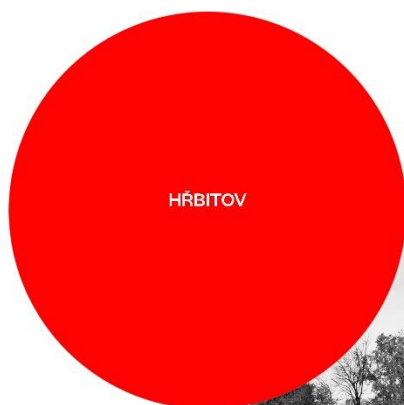
Morálně správným řešením by bylo, odrytí náhrobních kamenů a důstojná regenerace i obnovení židovského hřbitova. Naneštěstí pro takto náročný krok schází židovské obci prostředky. V první fázi projektu pracuji se samotným půdorysem hřbitova, který chci obyvatelům Libně a kolemjdoucím, (zkracujícím si přes něj cestu) připomenout. Dnes jde o palouk protkaný několika vyšlapanými cestami. Z jedné strany ho lemuje brownfield vedoucí až ke vstupu do stanice metra Palmovka a ze strany druhé svahovitý lesopark v dezolátním stavu. První fáze práce se snaží k místu zacílit pozornost obyvatel Libně i představitelů města v jejichž moci je s prostorem naložit, jak si zaslouží. Jen málokdo v Libni zná historii toho místa. Pro většinu lidí jde o palouk u Libeňského mostu. Ani park, ani veřejný prostor, ani soukromý pozemek, jen prázdné nevyužité místo, zelená proluka v urbánní struktuře. Pohřbená bohatá historie pod nánosy sutin a zemin se stala inspirací mé intervence, která upozorňuje na přítomnost zasypaného hřbitova. Na jeho půdoryse vytvářím symbolické „skulpturální otisky“ pohřbených náhrobních kamenů. Hledal jsem „symbol bytí“, který bych mohl invazivně obklopit, prostoupit a

„zasypat“ surovým materiálem, který by změnil jeho význam, znemožnil jeho primární funkci a pozměnil ho tak, aby jasný symbol pod nánosy jiného materiálu bylo možné, jen těžko vnímat. Tím jsem chtěl upozornit na absurditu stávající situaci. Tradiční účel památníku – připomenout důležité události, je zde invenčně podpořen o možnost, zaujmout vlastní stanoviska k dané události. Vlastní reflexe je tedy klíčová. Libeň v první fázi projektu protkává nový mobiliář, jehož význam a symboliku jsem chtěl vložit i do tohoto prostoru. Mobiliář, jak jsem popisoval v předchozí části, je průvodcem po staré Libni a jeho primární funkce je stejná, jako jakéhokoliv jiného mobiliáře. Je určen k sezení, odpočinku a relaxaci. Židle, tedy i mobiliář ať už v jakékoliv své podobě je jednoznačným symbolem něčí přítomnosti, života. „Kdo má židli, ten bydlí“, říká se. Židle je jedním z nejprimitivnějších objektů s jasnou nediskutovatelnou funkcí. (Náhrobní kámen je na tom stejně. Značí přítomnost ostatků v jakékoliv podobě i poslední místo odpočinku. Oba artefakty jsou symbolem přítomnosti. Místo posledního odpočinku, náhrobní kameny původních libeňských obyvatel však není možné navštívit ani uctít. Surovost, lhostejnost a nenávisť jako příčinu zasypání místa, které by mělo být, už jen z respektu k naší historii nedotknutelné, jsem chtěl vyjádřit znemožněním primárních funkcí použitých židlí.) Červeně obarvené židle, (stejně barvy jako mobiliář) jsem zabetoval do surového betonu a vytvořil tak kvádry rozmístěné na půdoryse hřbitova. Kvádry různých velikostí dle parametrů použitých židlí vytváří masivní tíživé fragmenty, zrcadlící kapitolu historie; pohřbení subtilních a křehkých náhrobků pod tíhou sutin židovského ghetta a několik metrů zeminy. Intervence jako je tato, má potenciál být manifestem, obracejícím pozornost na budoucnost židovského hřbitova.

První etapa práce tak definuje počátek nového konceptu, který v rámci nových Libeňských vizí hledá místo významným milníkům nejen jedné etapy naší historie. „Navrací život“ opuštěným místům, která by se svou nečinností a zoufalým stavem stala překážkou developerským a urbanistickým konceptům. Nové budovatelské tendence by vytrhaly budovy ze země a spolu s nimi vymazaly z map hned několik kapitol cenné historie. Nový koncept je prvním krokem k vitálnímu veřejnému prostoru, který vychází z historických základů této pražské čtvrti. Navazuje spojení, které je nutné vytvořit mezi progresivním rozvojem a důležitou historií. Koncept tak pokládá základ novému prostranství – jedinečnému díky zmíněným kontextům, který má potenciál z Libně vytvořit vyhledávané kulturní místo.

Obrázek 30 - Sochy, memento připomínající židovský zasypaný hřbitov.

Obrázek 31 - Sochy, memento připomínající židovský zasypaný hřbitov.

2.3 Druhá etapa Nové Libně

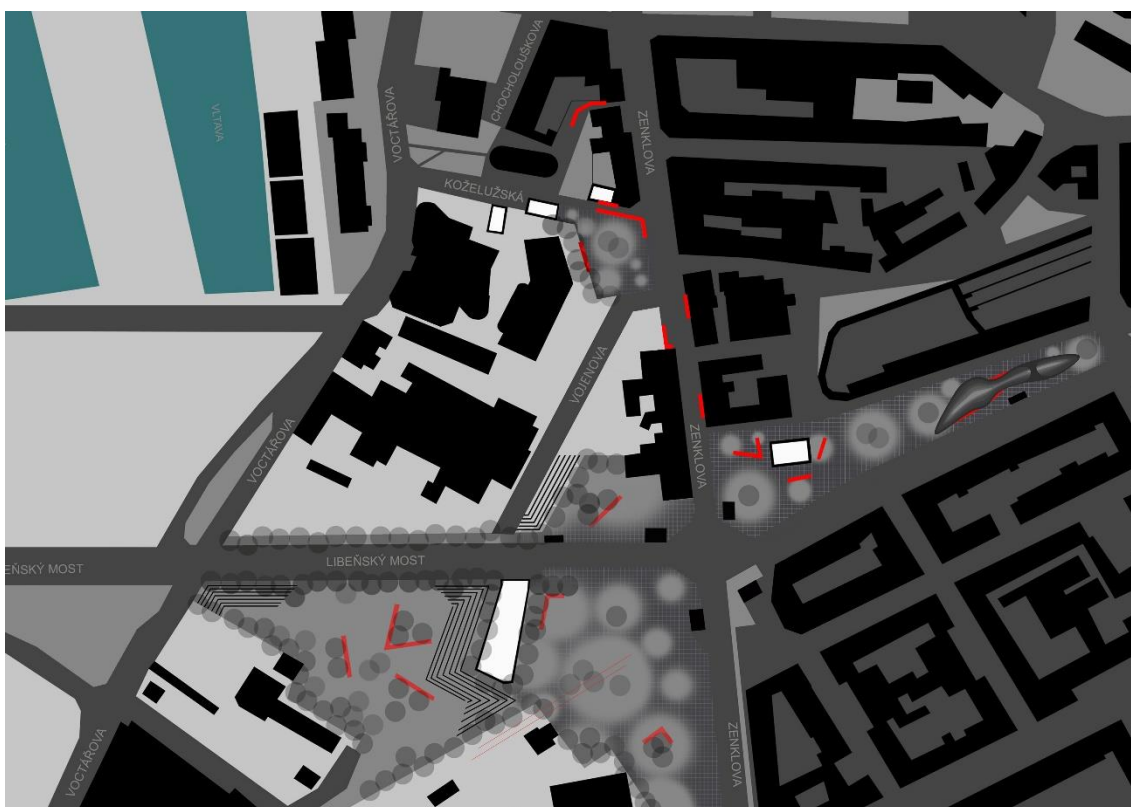
Druhá etapa konceptu i případné realizace řeší veřejný prostor Nové Libně. Současný žalostný stav někdejšího ghetta, prostoru kolem synagogy a brownfieldů svírajících židovský hřbitov. Umělecké intervence, které jsou obsahem první fáze projektu, jsou iniciačním impulsem celkové revitalizace vymezené části libeňské struktury. Zásahy upevňují pozici historických milníků v novém urbanismu. Je však potřeba, novým strukturám „vyjít vstříc“ a vytvořit rámec takového veřejného prostoru, který v první řadě podpoří opomíjenou a vytrácející se historii a vytvoří i adekvátní spojení s nově postavenou nebo aktuálně budovanou architekturou. Nové rezidenční i komerční prostory značí nárůst obyvatel Libně. Je tedy nutné, veřejný prostor definovat jako sdílené prostranství, které veřejnosti umožní participovat s každým jedním místem a podnítí zájem lidí. Mou ambicí je definovat přehlednou a jednoduchou organizaci prostoru, která v sobě nechá libeňskou historii hlasitě rezonovat.

Obrázek 32 - Logo, symbol – poznávací znak Nové Libně.

Obrázek 33 - Rozsah revitalizací veřejného prostoru.

Obrázek 34 - Rozsah revitalizací veřejného prostoru.

2.3.1 Nový veřejný prostor libeňské synagogy

Aktuálně se jedná o zatravněnou plochu protnutou několika vyšlapanými cestami. Tento fakt značí ne příliš funkční řešení stávajícího prostor. Zelná plocha za i před synagogou je na vyvýšené platformě, kterou nevedou žádné udržované chodníky. Lidé si tedy cestu skrze trávník našli sami. I když se jedná o jednu z mála „udržovaných“ zelených ploch, (tudíž cennou plochou Palmovky), je v žalostném stavu. Celou jižní stranu lemuje ulice Na Žertvách. Velmi frekventovaná tepna, která na západní straně ústí v křižovatku Pod Palmovkou. Ta je jedním z nejstarších úseků Elektrických drah. Do provozu byl uveden již 4. října 1896 jako součást dráhy Františka Křižíka.⁷⁷ Zhruba v polovině jižní hranice je umístěna zastávka pražské integrované dopravy Palmovka. Kuriozitou je, že na zastávku z ulice Zenklova i z křižovatky je poměrně obtížné se dostat. Logické by bylo, kdyby jižní hranici pozemku lemoval chodník, vedoucí k zastávce, ale není tomu tak. Chodník k zastávce vede jen z východní části. Hranici prostoru na severu saturuje ulice nám. Bohumila Hrabala a za ním autobusové nádraží Palmovka. Zenklova ulice je západní hranicí a ulice Vacínova hranicí východní. Jedná se o poměrně rozsáhlý zelený pás s nevyužitým potenciálem. Regenerace této plochy může zásadním způsobem přispět ke zlepšení veřejného prostoru Palmovky i Libně.

Najdeme zde jeden ze vstupů do stanice metra Palmovka v jihozápadním kvadrantu. Prostor v současné době „hostí“ několik stánků rychlého občerstvení. Budova synagogy téměř lemuje Zenklovu ulici. Kdysi okázale zakončovala uliční frontu. Dnes je v dezolátním stavu ponechána na pospas nepřetržitému chátrání. Prostor před synagogou je od severu k jihu přetátný chodníkem, na který navazují vyšlapané cesty kolemjdoucích, zkracujících si cesty přes trávník před budovou ve všech směrech. Stejně tomu je v případě prostoru za budovou. Zelená plocha je formálně rozdělena do šesti oddělených vyvýšených platforem. Rozloha plochy by se dala využít jako menší městský park, prostor příležitostných trhů a kulturních akcí, ale i jako prostor pro výstavy, divadla nebo koncerty pořádané synagogou – sdružením Serpens, která pro tyto účely poskytuje

⁷⁷ Křižovatka dolní Palmovka. *Pražské tramvaje* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <https://www.prazsketramvaje.cz/view.php?cisloclanku=2006041416>

své vnitřní prostory. Jen hrstka lidí je obeznámená s kulturními akcemi, které zde sdružení *Serpens* organizuje. Bylo založeno v roce 1995 s cílem překračovat zažité hranice jednotlivých uměleckých oborů a realizovat divadelní, hudební a výtvarné projekty v netradičních prostorách. Své místo zde do dnešních dnů našlo víc než dvě stovky uměleckých projektů.⁷⁸ Přítomnost zeleně v urbánním prostoru je velmi důležitá. V případě Palmovky však kvůli své (ne)organizaci představuje spíše chaotickou bariéru při snaze přesunout se od jedné zastávky k další nebo dostat se snadno a rychle do stanice metra. Prostor kolem synagogy má však velký potenciál na budovu upozornit a položit základ nové platformy k setkávání, odpočinku i ke zpříjemnění času stráveného při čekání na dopravní spojení. Budova synagogy zvláštním způsobem nezapadá do okolní zástavby, což může být přetvořeno v její prospěch. Systematická organizace prostranství, může ze synagogy opět vytvořit kvalitní veřejný prostor důstojně zakončující uliční frontu, kde bude pulzovat život návštěvníků i obyvatel Libně.

Prvním krokem mého konceptu je sjednocení rozštěpených zelených platform do jedné vyrovnané plochy v původním půdorysu hranic pozemku. Sjednocením získá prostor přehlednou organizaci i přístupnost ze všech stran a bodů, kterými denně pulzují stovky lidí. Prostupnost a snadná orientace je zde tedy velmi důležitým faktorem stejně jako zachování kvalitní plochy zeleně. Nový veřejný prostor reflektuje vývoj urbanismu Libně a změny, které ho provází. Je v návrhu koncipován jako měnící se platforma, kombinující pevné pochozí a travnaté plochy, doplněné o vzrostlé zdravé stromy a morfologii terénu. Sofistikovaná organická forma návrší doplní stávající zvýšený terén lemující jižní část. Navrší se bude z nejvyššího bodu postupně svahovat směrem k zastávce Palmovka, kde zformuje příjemné zákoutí – zvětšenou plochu zastávky obohacenou o přírodní akcent. Dnes střed zvýšeného terénu v půdoryse protíná chodník, který propojuje autobusové nádraží Palmovka na severní straně se stejnojmennou zastávkou na jižní straně. Nový koncept respektuje nutnost zachování pěšího spojení v obou směrech. Ozvláštní ho průchod – tunel, který protne nové nadimenzované návrší. Tunel poslouží i jako přístřeší v deštivém počasí nebo stinné útočiště v horkých letních

⁷⁸ Libeňská synagoga. *Sdružení Serpens* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.sdruzeniserpens.cz/synagoga.html>

dnech. Vrchní pochozí plocha návrší je určená k rekreaci, odpočinku a ke zpříjemnění čekání na dopravní spojení. Z nejvyššího bodu se návrší do všech stran svažuje, takže je možné ho překonat ve všech směrech. Charakter plochy koresponduje se zbytkem nového veřejného prostoru.

Kombinace pevné roviny, kterou pronikají zelné plochy. Návrh zrcadlí průnik nově budované libeňské struktury původními historickými budovami. Největší koncentrace zeleně je kolem pahorku a ve východním kvadrantu, kde tvoří hranici s ulicí Vacínova. Zelené plochy pronikají přirozeně i do prostranství před, za i kolem synagogy. Z aktuálního stavu vyplývá, že poměr zelených a pevných ploch musí být vyvážený a organizován tak, aby zelené plochy nebyly bariérou, ve snaze dostat se z bodu A do bodu B. Zeleň proniká pochozí plochou v těch místech, kde lidé dnes nejsou zvyklí ji narušovat a zkracovat si přes ní cestu. Tak vznikne udržitelný balanc veřejného prostoru, který je dynamický a proměnlivý, ale zároveň velmi jednoduše čitelný. Vyzdvihuje a dává možnost vyniknout samotné synagoze,

Nově reorganizovanou a regenerovanou plochu doplní mobiliář první fáze projektu, který návštěvníky přivádí před budovu synagogy. Mobiliář protká i prostranství za synagogou, kde je rozmístěn tak, aby nabídl plochu k sezení v blízkosti zastávek pražské integrované dopravy a kolem synagogy, kde poslouží i během venkovních kulturních akcí. Červené hranoly protnou i nové návrší a místy vytvoří klidnou oázu zeleně – jen několik kroků od zastávky Palmovka a autobusového nádraží. V místě návrší jsou hranoly ovlivněny morfologií terénu. Jsou částečně zapuštěna do kopce, který přirozeně mění jejich tvar. Dochází tak ke spojení jednoduchých geometrických tvarů a organických forem. Zastávka Palmovka dnes částečně zasahující do řešeného území a postrádá sofistikovaný mobiliář. Současný stav zastávky je ve stejně špatném stavu jako celý okolní prostor. Nově navržený mobiliář zde nahrazuje téměř rozpadlá sedadla zastávky, kterou vizuálně propojí s nově koncipovaným veřejným prostorem za ní.

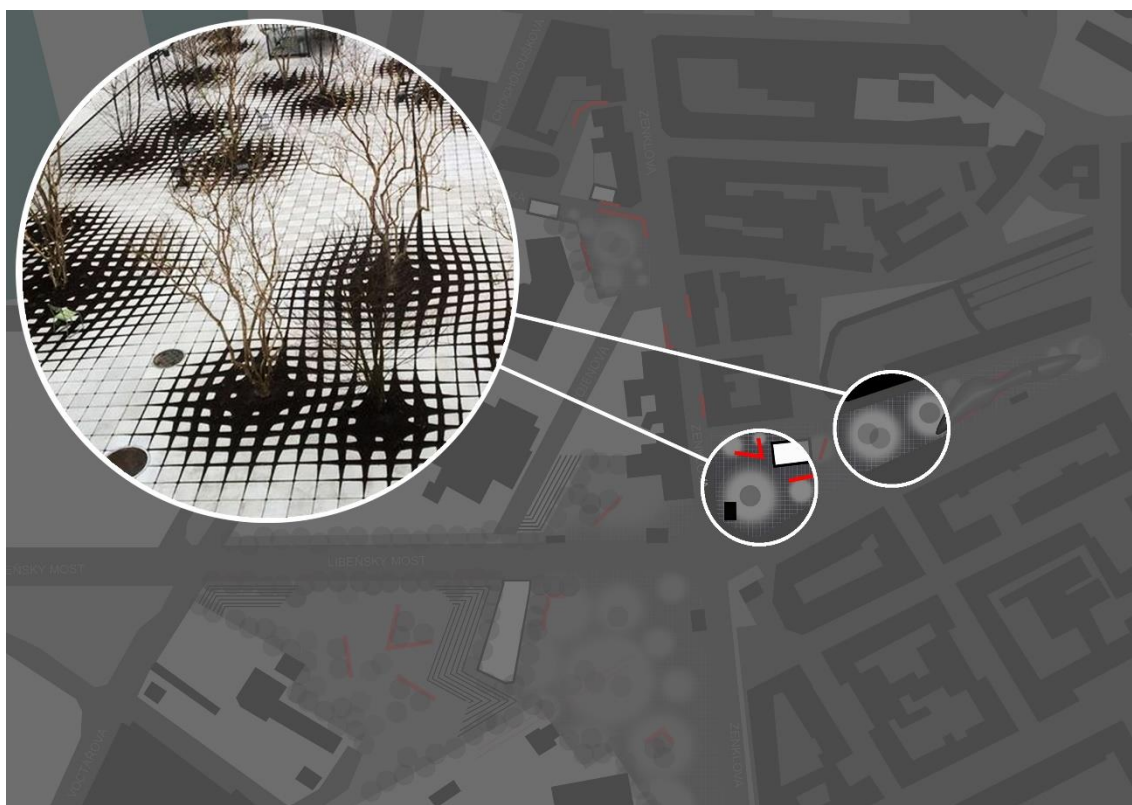
Obrázek 35 - Současný stav libeňské synagogy.

Obrázek 36 - Současný stav libeňské synagogy.

Obrázek 37 - Nový veřejný prostor za synagogou, revitalizovaný veřejný prostor, detail zastávky Palmovka.

Obrázek 38 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail revitalizovaného prostoru.

Obrázek 39 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail návrší u zastávky Palmovka.

Obrázek 40 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail návrší u zastávky Palmovka.

2.3.2 Z brownfieldů – vitální součást Libně

Řád nové platformy kombinující pevnou pochozí plochu penetrovanou vitální zelní, se promítá i na druhou stranu ulice Zenklova, kde vytváří s předmostím Libeňského mostu nároží křižovatky Palmovka. Je zde jeden ze vstupů do stanice metra. Jde o prozatím samostatnou platformu, která má do budoucna potenciál, drobnými úpravami propojit nový reorganizovaný prostor s novou (aktuálně budovanou) strukturou západní Libně. Přes ulici předmostí Libeňského mostu v jihozápadním kvadrantu leží dva poměrně rozsáhlé brownfieldy svírající židovský hřbitov. Oba mají potenciál, navázat na veřejný prostor kolem synagogy a dotvořit jedinečné prostředí, které nebude vnímáno jen jako frekventovaná zpustošená křižovatka bez jakékoliv organizace. Rozsáhlý brownfield sousedící s křižovatkou na východní straně a na západě napojený na zasypaný hřbitov, hostí další vstup do stanice metra Palmovka a vytváří jihozápadní nároží křižovatky. Najdeme zde i budovu dolního libeňského nádraží. Od roku 1873 do roku 1972 tudy vedla železnice protínající dnešní křižovatku, vedoucí kolem synagogy dál na severovýchod. Zbyla zde jen opuštěná a dnes nepřístupná budova nádraží, která stojí na soukromém pozemku. Navzdory špatného stavu tohoto celého pozemku je zde nevyužitý potenciál, který může Palmovku razantním způsobem změnit a důstojně zpřístupnit židovský hřbitov. Novou organizace prostoru přenáším od synagogy – severovýchodního nároží křižovatky, přes prostor severozápadního nároží do prostoru brownfieldu, kde se snažím definovat poměrně rozlehlou plochu jako městský park. Zde se misky vah mezi pochozí plochou a zelení přiklání k přírodnímu charakteru prostranství. Důležitým elementem je zde mimo jiné, zpřístupnění budovy nádraží, která nám připomíná éru průmyslové revoluce. Budova může sloužit jako muzeum důležitého milníku libeňské historie, divadlo, restaurace, kavárna s prostorem a zázemím pro návštěvníky i děti v bezpečném otevřeném prostoru v blízkosti stanice metra. Monumentem a intervencí do veřejného prostoru je částečné obnovení kolejí, která mají spíše skulpturní charakter a doplní všechny ostatní zásahy do veřejného prostoru. Obnovené koleje začínají před budovou nádraží a pokračují po původní trase – diagonálně protínají brownfield. Koleje jsou místy vyzdvihnuty nad zem, kde zastupují mobiliář. Uprostřed revitalizovaného brownfieldu jsou vytrženy se země a dál nepokračují – jako tiché memento. Jde o zhmotněnou vzpomínku na důležité období, kterým Libeň prošla a zároveň má přidanou hodnotu svým funkčním využitím. Kolem „obnovených kolejí“ má plocha charakter parku se stromy, kde je možné pořádat pikniky, sportovat, procházet se a trávit volný čas mimo „kamenné ulice města.

Obrázek 41 - Současný stav Dolního nádraží.

Obrázek 42 - Současný stav brownfieldu na křižovatce Palmovka.

Obrázek 43 - Revitalizace brownfieldu, detail mementa zaniklé žel. dráhy, socha kolejí.

NOVÝ
VEŘEJNÝ
PARK
NA VÝCHOD
OD ŽIDOVSKÉHO
HŘBITOVA

Obrázek 44 - Revitalizace brownfieldu, detail mementa zaniklé žel. dráhy, socha kolejí.

Důležitým bodem je napojení nového prostoru na židovský hřbitov, který by měl být po formálně stránce oddělen od různorodých aktivit sousedícího městského parku. Na půdorysu hřbitova z první fáze projektu – vyrůstají ze země betonové sochy jako memento připomínající ztracené a pohřbené náhrobní kameny původních obyvatel libně. Nový koncept ve všech částech revitalizovaného prostoru počítá i s kultivací stávajících vzrostlých a mnohdy velmi starých stromů, které jsou plícemi Libně. Na hranici hřbitova a parku směrem do středu (parku) navrhuji výsadbu nových stromů, které průhledy a nenápadnými průchody propojí a zároveň i důstojně oddělí tyto dva prostory. V návrhu jižní hranici hřbitova lemuje několik metrů revitalizovaného brownfieldu, který se vlévá do nově koncipovaného lesoparku, lemujícího jižní část, a hlavně západní hranici hřbitova. Zde je nevíce patrný rozdíl terénů, který vznikl zasypáním židovského hřbitova osmi metry sutin a zeminy. Od západní hranice hřbitova se terén postupně svažuje směrem do dnes neudržované zpustlé plochy. Je smutné, že prostor s přirozenou zelení během všech těch let jeho existence nikdo nezhodnotil, jako potenciální městotvorný element – kus přírody v urbánní struktuře, který může přispět ke kvalitě života. Navíc s historickým a kulturním přesahem. Od západní hranice hřbitova navrhuji zachovat (přesněji vymezit) několik metrů pochozí plochy – ochozu, po kterém je možné, půdorys hřbitova obejít. Směrem na západ do lesoparku navrhuji rozdíl v terénních výškách překonat kaskádovitým svahováním. Široké schody na svých pochozích plochách nabídnou i prostor k sezení s výhledem na nový lesopark. Od širokých schodů (kterými je možné směrem zpět – nahoru, dostat se z nového lesoparku se po jižní straně k budově bývalého dolního libeňského nádraží a do nově koncipovaného nároží křižovatky na Palmovce) se rozléhá přírodní struktura revitalizovaných dřevin doplněná o nové stromy, které vytváří přírodní útvar jen pár kroků od rušné Palmovky. Terénní rozdíl několika metrů pochozí plochy lesoparku a libeňského předmostí, které park lemuje na severní straně, je postupně překonáno (hlavně na severozápadní straně lesoparku) stejným kaskádovitým a postupným svahováním, jako na hranici hřbitova a lesoparku. Vzniká tak tiché údolí odcloněné od ruchu velkoměsta. Je zde zázemí pro sport, volnočasové aktivity; procházky, pikniky. Jde o otevřený prostor pro různé kulturní akce, kde veškerá uměle budovaná infrastruktura ustupuje přírodnímu charakteru. Nový městský mobiliář protínající všechny zmíněné a nově koncipované veřejné prostory své místo najde i zde.

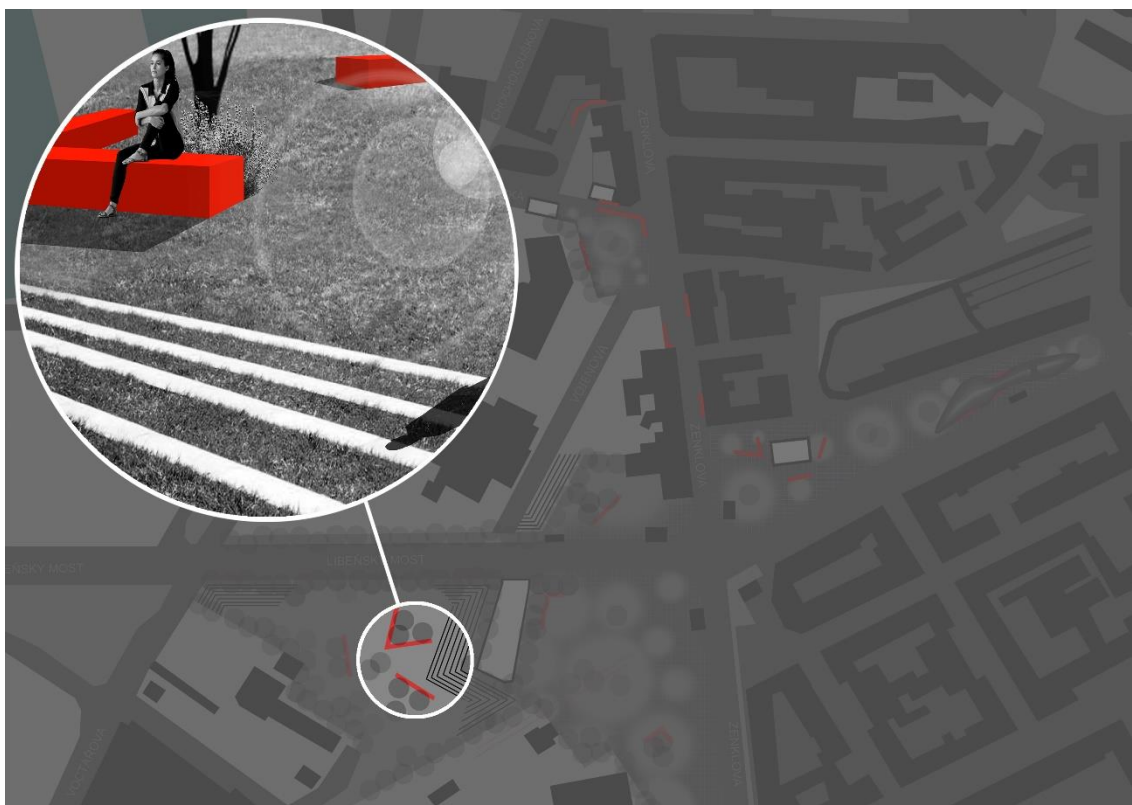
Obrázek 45 - Současný stav zasypaného židovského hřbitova.

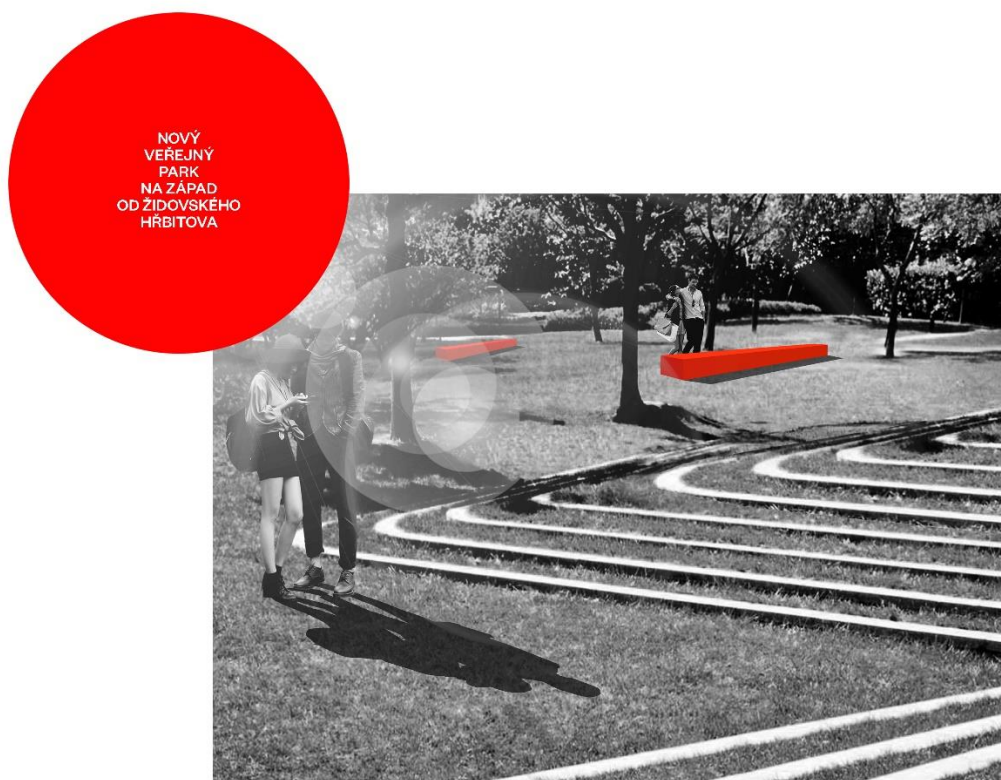
Obrázek 46 - Současný stav brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 47 - Revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 48 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 49 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 50 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Mimo mobiliář, skulpturální pojetí mementa pohřbených náhrobních kamenů a částečně obnovených kolejí u budovy bývalého nádraží, jsem do veřejného prostoru Libně a Palmovky úmyslně nevnášel žádné architektonické prvky. Současná urbanistická a architektonická struktura Libně vytváří stísněný pocit zahlcenosti. Místy jí dnes proniká zanedbaný „veřejný prostor“, který je spíše k pláči – svou funkci už dávno neplní. Koncept Nové Libně do hektický struktury vnáší otevřené prostory, místa k setkávání a kulturní i společenská těžiště, které Libni dovolí nadechnout se. „Koncept navrácí do pražské čtvrti život, který jak se zdá, ji už dávno opustil.“ Nová idea vitálního prostoru vznikla, aby upozornila na naši velmi důležitou minulost, připomněla i její stinné stránky a vytvořila balanc mezi historickými milníky a nově budovanou strukturou.

Ochranou nově koncipovaného veřejného prostranství Palmovky může být i jeho snad budoucí označení: zastavitelné rekreační lokality. Jak z názvu vyplívá, hlavním využitím zastavitelné rekreační lokality, je rekreace, relaxace a sport. Je vymezena pro ochranu a rozvoj tohoto specifického určení. V zastavitelné rekreační lokalitě je přípustné umísťovat budovy a jiné stavby pro městské parky, rekreaci a sport. Dále je přípustné umísťovat zahrádkové osady. V zastavitelné rekreační zóně je nepřípustné umísťovat budovy a jiné stavby pro bydlení, obchod, administraci, průmyslovou a zemědělskou výrobu, skladování a distribuci zboží, těžbu, hutnictví, zpracování závadných chemikálií, těžké strojírenství, spalovny biologického odpadu a podobné stavby svým provozem neodpovídající cílovému charakteru lokality.⁷⁹

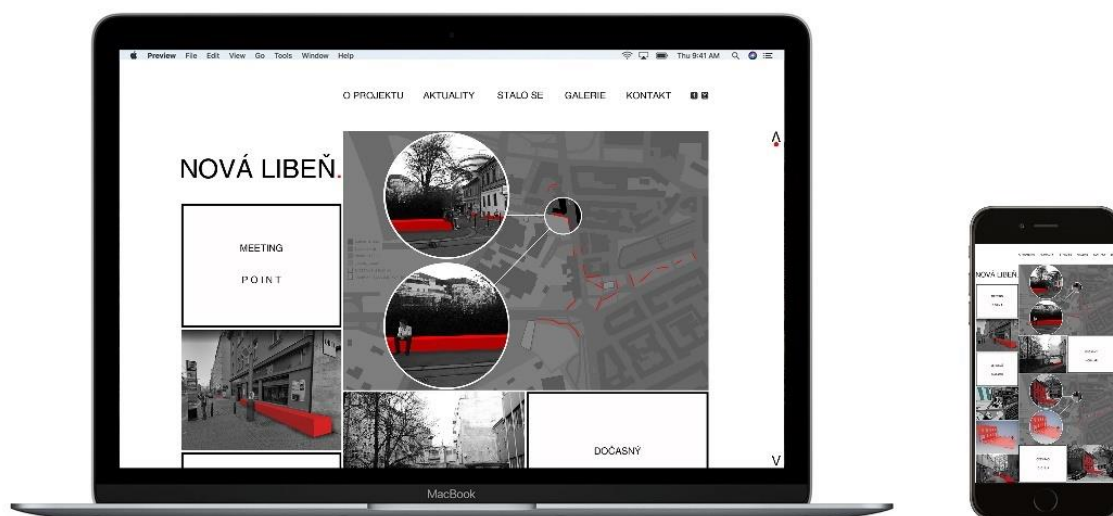
2.3.3 Nová komunikace

V rámci konceptu Nová Libeň vznikl návrh webu, jehož cílem je upozornit na intervence, kterými vstupují do veřejného prostoru. Ambicí návrhu webu je, rozšířit

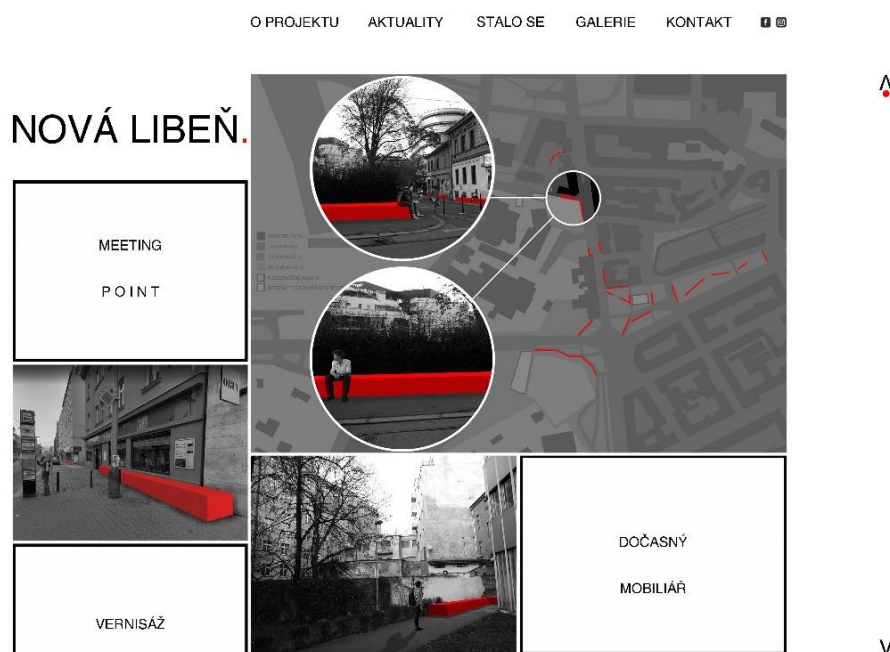
⁷⁹ INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, kancelář metropolitního plánu. *Územní plán hlavního města Prahy Metropolitní plán Závazná část / text*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2018. SBN 978-80-87931-77-6.

povědomí o kulturních akcích, které v Libni probíhají (a snad budou probíhat častěji), zacílit pozornost obyvatel a návštěvníků na nevšední a ojedinělou městskou čtvrť.

Součástí webu bude i rozsáhlá a bohatá historie čtvrti, informace o plánovaných výstavách, urbanistických koncertech a samozřejmě podrobné informace o tomto konceptu, který vznikl s ambicí být iniciačním impulsem pro zlepšení veřejného prostoru Libně. Se snahou změnit současný stav k lepšímu a přijatelnějšímu, je mým dlouhodobým cílem, navázat spolupráci (nejen ohledně nového webu) se sdružením Serpens, které zajišťuje probíhající akce v Libeňské synagoze a vytvořit tak „organizaci“, která převeze patronát nad pražskou Libní.

Obrázek 51 - Návrh nového webu pro Libeň.

Obrázek 52 - Detail návrhu nového webu pro Libeň.

3 Závěr

Diplomová práce vznikla jako iniciační impuls pro zlepšení stávající a zoufalé situaci, kdy Libeň čelí ztrátě svého kulturního dědictví a kompletní transformaci, které její historii navždy smaže. Cílem práce bylo vytvořit balanc mezi historií a budoucím vývojem této pražské čtvrti. Zamyšlení se nad stávajícím „veřejným prostorem“ jinak než jen jako nad potenciální stavební parcelou, definovalo specifické řešení, které Libeň ozvláštní a přiměje obyvatele i návštěvníky s místem participovat. Zachování historické kontinuity v novém prostoru bylo zásadní podmínkou.

Vznikl tak dlouhodobý projekt, který je iniciačním impulsem ve snaze vytvořit funkční a zdravý městotvorný celek, který nabídne širokou škálu užití, od příjemného pobytu v interioritě urbánní struktury s jedinečným *geniem loci*, až po čas strávený v městském parku, který obklopuje dochovanou historii. S důležitou minulostí je v konceptu pracováno ne jako s nedotknutelným artefaktem, ale jako s plnohodnotným článkem veřejného prostoru, kterému jsou propůjčeny nové funkce a přidané hodnoty. Začlenění historických budov a staveb, kterým je vtisknut nový význam zvyšuje jejich šanci na přežití i v nových rozvojových a „modernizujících“ urbanistických koncepcích.

Další ambicí je začlenění minimálně dílčích částí konceptu a snah o zachování paměti Libně do organizací přispívajících ke kvalitě veřejných prostorů Prahy i do lokálních organizací, bojujících za záchranu libeňské synagogy, libeňského mostu nebo i obnovy zasypaného hřbitova. Zásadním prvním krokem směrem k realizaci projektu může být, vytvoření nového webu pro specifickou část Libně, Prahy 8, kde své místo najde ucelená publikace o bohaté historii, informace o aktuálním dění, program sdružení *Serpens*, které se skrze kulturní akce snaží zachovat libeňskou synagogu a samozřejmě i informace o tomto konceptu.

4 Seznam zdrojů

4. 1 Použitá literatura

BIEGEL, Richard. Židovské osídlení v Libni. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, č.4, str 137., 138., 139., 140.

BORSKÁ, Ilona *Praha má tajemná*. Praha: Motto, 2005. ISBN 9788072462971.

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o Praze 8*. Praha: Milpo, 1996. ISBN 80-901749-8-1.

HEJTMÁNEK, Ladislav. *Libeň. Historický nástin*. Praha: Obec libeňská, 1896.

HRABAL, Bohumil. *Vita nuova (kartinky)*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1169-0.

HRABAL, Bohumil. *Život bez smokingu*. Praha: Československý spisovatel, 1986. ISBN 9783518389614.

INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, kancelář metropolitního plánu. *Územní plán hlavního města Prahy Metropolitní plán Závazná část / text*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2018. SBN 978-80-87931-77-6.7

INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY, sekce detailu města kancelář metropolitního plánu. *Strategie rozvoje veřejných prostranství hlavního města Prahy / návrh*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2014. SBN 978-80-87931-13-4.

JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-85394-74-5.

KAFKA, František, FIEDLER, Jiří: Mizí poslední zbytky libeňského ghetta. *Věstník židovských náboženských obcí* 48, 1986, str. 4.

KRATOCHVÍL, Petr. Městský veřejný prostor. Praha: Zlatý řez, 2015. ISBN 978-80-88033-00-4.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1

PRŮŠA, František. *Ztracený svět Libně*. Liberec, 2017. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta umění a architektury. Katedra design prostředí. Vedoucí práce Jaroslav BRABEC.

RAKOUS Vojtěch. Starý židovský hřbitov v Libni. *Věstník židovských náboženských obcí* 21, 1959, č. 10 str. 6.

RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: P. Körber, 1904. ISBN 8071061301

TOMEŠ, Josef. *Libeňskou minulostí*. Praha: Maroli, 2001. ISBN 80-86453-05-7.

VLČKOVÁ, Olga (ed.). *Do Židů: zmizelá Libeň v dramatickém textu Miroslava Bambuška*. Praha: Babylon, 2009. ISBN 80-902804-3-9.

4.2 Internetové zdroje

15 Principů pro kvalitní veřejný prostor. *Akademie městské mobility* [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <https://www.dobramesta.cz/15-principu-pro-kvalitni-verejny-prostor>

Křižovatka dolní Palmovka. *Pražské tramvaje* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <https://www.prazsketramvaje.cz/view.php?cislocclanku=2006041416>

Libeňská synagoga. *Sdružení Serpens* [online]. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.sdruzeniserpens.cz/synagoga.html>

Nová synagoga v Libni. *Praha 8* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: <https://www.praha8.cz/Nova-synagoga-v-Libni.html>

PAŘÍK, Arno. Zmizelý svět Libně. *Holocaust* [online]. 2011 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2011/leden/zmizely-svet-libne/>

PETRUS, Roman. Libeňská synagoga. *Roman Petrus* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: http://www.romanpetrus.cz/146-libenska_synagoga

Praha 8 – Libeň. *Památky kehilaprag* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.pamatky.kehilaprag.cz/hledani/praha-8-%E2%80%93-liben>

RYSKA, Petr. Libeňské židovské město. *Praha neznámá* [online]. 2014 [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.prahaneznama.cz/praha-8/liben/libenske-zidovske-mesto/>

SCHEINHERR, Adam. Návrh na prohlášení Starého Židovského hřbitova v Libni kulturní památkou. *Jewish museum* [online]. 2016 [cit. 2019-03-1821]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/novinky/134-150/navrh-na-prohlaseni-stareho-zidovskeho-hrbitova-v-libni-kulturni-pamatkou/>

SCHMELZOVÁ, Radka. Site specific art: Lekce z landartu, performance a konceptuálního umění. *Culture net* [online]. 2008 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://www.culturenet.cz/aktuality/radka-schmelzova-site-specific-art-lekce-z-landartu-performance-a-konceptualniho-umeni/n:3480/>

Veřejný prostor. *Katedra urbanismu a územního plánování* [online]. [cit. 2019-05-01]. Dostupné z: <http://www.uzemi.eu/pojmy/verejny-prostor>

4.3 Obrazové zdroje

Obrázek 1 - *Mapa Libně z roku 1841 (vyznačené ulice židovského ghetta) – ÚAZK. CÍSAŘSKÉ POVINNÉ OTISKY MAP SATBILNÍHO KATASTRU, archiválie ÚAZK, 1841. [online]. [cit. 02.05.2019]. Dostupné na: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/3990-1/3990-1-004_index.html*

Obrázek 2 - *Mapa Libně, rok vydání 1900-1912. – Plán Virtualní mapová sbírka Chartae-Antiquae.cz. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. [online]. [cit. 02.05.2019]. Dostupné na: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/19899>*

Obrázek 3 - *Mapa Libně z let 1951-1971 – ÚAZK. TOPOGRAFICKÁ MAPA V SYSTÉMU S-1952. [online]. [cit.02.05.2017]. Dostupný na: http://archivnimapy.cuzk.cz/topos52/010k/M_33_65_D_b_4_index.html*

Obrázek 4 - *Domy na severní straně Koželužské ulice, 90. léta 19. století. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. Libeň zmizelý svět. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 34. ISBN 978-80-85394-74-5.*

Obrázek 5 - *Pohled na Rokytku, rameno Vltavy a židovskou čtvrť při povodni v září 1890. Nahromaděné dřevo pocházelo většinou z utržených vorů. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. Libeň zmizelý svět. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 142. ISBN 978-80-85394-74-5.*

Obrázek 6 - *Povodeň v únoru 1920. Částečně zatopený židovský hřbitov. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. Libeň zmizelý svět. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 144. ISBN 978-80-85394-74-5.*

Obrázek 7 - Plánek libeňského přístavu se zakresleným starým ramenem Vltavy, které při stavbě přístavu zaniklo. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 133. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 8 - Příchod k synagoze z dnešní Zenklovky třídy na snímku z 90. let 19. století. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 38. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 9 - Libeňská synagoga na fotografii z roku 1963. Foto Paul. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 41. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 10 - starý židovský hřbitov v Libni, 90. léta 19. století. Foto J. Čížek. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 36. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 11 - Zákoutí na židovském hřbitově. Foto 1928. (KZSP). [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 37. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 12 – Náhrobky na starém židovském hřbitově, 60. léta 20. století. (CA P8). [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 37. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 13 - Jižní strana Koželužské ulice ve 30. letech 20. století. Dům s pavlačí uprostřed (čp. 589) dosud stojí, za ním dnes již zbořená jirchárna firmy Schönberger – Eckstein. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 33. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 14 - Západní strana Zenklovy třídy (Rudé armády), vlevo nároží Koželužské ulice. Foto Paul, 1963. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 19. ISBN 978-80-85394-74-5.

Obrázek 24 - Obrázek 24 - Dům čp. 587. Severní strana Voctářovy ulice, nároží Koželužské ulice. Foto kolem roku 1955. [fotografie]. In: JUNGMAN, Jan. *Libeň zmizelý svět*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2010, str. 34. ISBN 978-80-85394-74-5.

5 Seznam obrazových příloh

Obrázek 1 - Mapa Libně z roku 1841(vyznačené ulice židovského ghetta)

Obrázek 2 - Mapa Libně, rok vydání 1900-1912.

Obrázek 3 - Mapa Libně z let 1951-1971.

Obrázek 4 - Domy na severní straně Koželužské ulice, 90. léta 19. století.

Obrázek 5 - Pohled na Rokytku, rameno Vltavy a židovskou čtvrť při povodni v září 1890. Nahromaděné dřevo pocházelo většinou z utržených vorů.

Obrázek 6 - Povodeň v únoru 1920. Částečně zatopený židovský hřbitov.

Obrázek 7 - Plánek libeňského přístavu se zakresleným starým ramenem Vltavy, které při stavbě přístavu zaniklo.

Obrázek 8 - Příchod k synagoze z dnešní Zenklovy třídy na snímku z 90. let 19. století.

Obrázek 9 - Libeňská synagoga na fotografii z roku 1963. Foto Paul.

Obrázek 10 - starý židovský hřbitov v Libni, 90. léta 19. století. Foto J. Čížek. [

Obrázek 11 - Zákoutí na židovském hřbitově. Foto 1928. (KZSP).

Obrázek 12 – Náhrobky na starém židovském hřbitově, 60. léta 20. století. (CA P8).

Obrázek 13 - Jižní strana Koželužské ulice ve 30. letech 20. století. Dům s pavlačí uprostřed (čp. 589) dosud stojí, za ním dnes již zbořená jirchárna firmy Schönberger – Eckstein.

Obrázek 14 - Západní strana Zenklovy třídy (Rudé armády), vlevo nároží Koželužské ulice. Foto Paul, 1963.

Obrázek 15 - Struktura dnešní Libně.

Obrázek 16 - Nový městský (dočasný) mobiliář.

Obrázek 17 - Nový městský mobiliář, nároží Koželužské a Zenklovy ulice.

Obrázek 18 - Nový městský mobiliář, Zenklova ulice.

Obrázek 19 - Nový městský mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 20 - Detail městského mobiliáře.

Obrázek 21 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 22 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 23 - Detail městského mobiliář, veřejný prostor kolem synagogy.

Obrázek 24 - Dům čp. 587. Severní strana Voctářovy ulice, nároží Koželužské ulice. Foto kolem roku 1955.

Obrázek 25 - Současný stav domu 587 v Koželužské ulici.

Obrázek 26 - Nový Meeting point.

Obrázek 27 - Detail Meeting Pointu.

Obrázek 28 - Reference interiéru Meeting pointu.

Obrázek 29 - Reference interiéru Meeting pointu.

Obrázek 30 - Sochy, memento připomínající židovský zasypaný hřbitov.

Obrázek 31 - Sochy, memento připomínající židovský zasypaný hřbitov.

Obrázek 32 - Logo, symbol – poznávací znak Nové Libně.

Obrázek 33 - Rozsah revitalizací veřejného prostoru.

Obrázek 34 - Rozsah revitalizací veřejného prostoru.

Obrázek 35 - Současný stav libeňské synagogy.

Obrázek 36 - Současný stav libeňské synagogy.

Obrázek 37 - Nový veřejný prostor za synagogou, revitalizovaný veřejný prostor, detail zastávky Palmovka.

Obrázek 38 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail revitalizovaného prostoru.

Obrázek 39 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail návrší u zastávky Palmovka.

Obrázek 40 - Nový veřejný prostor za synagogou, detail návrší u zastávky Palmovka.

Obrázek 41 - Současný stav Dolního nádraží.

Obrázek 42 - Současný stav brownfieldu na křižovatce Palmovka.

Obrázek 43 - Revitalizace brownfieldu, detail mementa zaniklé žel. dráhy, socha kolejí.

Obrázek 44 - Revitalizace brownfieldu, detail mementa zaniklé žel. dráhy, socha kolejí.

Obrázek 45 - Současný stav zasypaného židovského hřbitova.

Obrázek 46 - Současný stav brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 47 - Revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 48 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 49 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 50 - Detail revitalizace brownfieldu na západ pod zasypaným hřbitovem.

Obrázek 51 - Návrh nového webu pro Libeň

Obrázek 52 - Detail návrhu nového webu pro Libeň.